
HET GRAFISCH MUSEUM

ORGAAN VAN DE VEREENIGING
MUSEUM VOOR DE GRAFISCHE
VAKKEN GEVESTIGD TE UTRECHT

DERDE JAARGANG

JUNI 1933

NUMMER 1

VEREENIGINGS-BERICHTEN

NIEUWE LEDEN

Sinds het verschijnen van het vorige nummer van „Het Grafisch Museum” zijn tot onze Vereeniging toegetreden als leden

Drukkerij Edecea, Hoorn.

Fa. Wed. S. Benedictus, Rotterdam.

J. Bootsma, Utrecht.

Allen voorgesteld door den heer A. W. Barten.

Uw aandacht wordt speciaal gevestigd op de laatste pagina van deze Vereenigings-Berichten

---

JAARVERSLAG 1932

Op 4 April 1932 vond de Algemeene Vergadering plaats, waarop de jaarverslagen van secretaris en conservator werden uitgebracht. De rekening en verantwoording van den penningmeester sloot met een batig saldo over 1931 van f 1067.81 $\frac{1}{2}$.

Het bestuur mocht zich verheugen in het feit, dat Pater B. Kruitwagen, die aanvankelijk wegens ziekte voor zijn bestuursfunctie had bedankt, in het bestuur bleef zitting nemen, zoodat het bestuur thans als volgt is samengesteld:

Jhr. dr. M. R. Radermacher Schorer, voorzitter;

A. W. Barten, secretaris;

C. R. Sijsling, penningmeester;

Lex Barten, conservator en de heeren F. L. van der Bom, J. F. Duwaer, Mr. H. J. D. D. Enschedé, L. B. Groen, Menno Hertzberger, J. H. Th. O. Kettlitz, H. Knuttel, pater B. Kruitwagen, L. Levisson, B. Modderman en A. Stols.

Volgens besluit der Algemeene Vergadering werd de heer J. D. C. van Dokkum te Wageningen aangezocht in ons bestuur zitting te nemen, met het verheugende gevolg dat de heer Van Dokkum zich hiertoe bereid verklaarde en dus vanaf 1933

---

mede deel uitmaakt van ons bestuur. Bovendien liet de heer Van Dokkum zich een benoeming tot mede-redacteur van ons orgaan welgevallen, zoodat hierdoor tevens het kleine aantal medewerkers aan *Het Grafisch Museum* werd versterkt, waardoor grootere zekerheid verkregen wordt, dat in de toekomst een geregelde verschijning van het orgaan zal plaats hebben.

Belangrijke gebeurtenissen hadden in 1932 niet plaats. Het ledental dat in 1931, voornamelijk door de tentoonstelling in Arnhem, niet onbelangrijk gestegen was, vermeerde in 1932 niet noemenswaard. Slechts eenige nieuwe leden traden toe, waartegenover staat dat ook eenige leden bedankten voor het lidmaatschap, met tijdsomstandigheden tot motif.

Door schenking en aankoop werd de verzameling van het Museum in 1932 niet onbelangrijk uitgebreid. De conservator zal in zijn verslag deze aanwinsten memoreeren.

Pogingen om tot een andere huisvesting te komen, hadden vooralsnog geen resultaat. Toch zal met een ernstigen wil er naar gestreefd moeten worden, een eigen onderkomen te vinden, want eerstens heeft de School zelf de ruimte, welke het Museum thans in haar gebouw in beslag neemt ten zeerste nodig, tweedens is die ruimte te klein om de zich uitbreidende collectiën te herbergen en overzichtelijk op te stellen en ten derde is de ligging van het schoolgebouw te ver uit het centrum der stad gelegen om bezoekers te trekken, terwijl de klimpartij naar de zolderverdieping evenmin een bezoek bevordert. Het Museum zal dan ook eerst dan aan zijn doel beantwoorden en in bloei toenemen, wanneer een in het centrum gelegen huis hiervoor wordt ingericht, met voldoende ruimte om de collectie behoorlijk te exposeeren en een depot te herbergen, terwijl eenige reserve-ruimte aanwezig moet zijn om in de naaste toekomst te kunnen dienen. Voldoende middelen zijn hiervoor echter nog niet aanwezig. Een behoorlijke aanwas van nieuwe leden is hiertoe noodig, tenzij er een of meerdere belangstellenden in ons streven mochten gevonden worden, die zich bereid verklaren finantieel hulp te verleen. Verdienstelijk werk kan hier door hen worden verricht en voor het Museum en voor de grafische vakken in het bijzonder.

Moge 1933 in dit opzicht uitkomst brengen!

De Secretaris,
A. W. BARTEN

JAARVERSLAG VAN DEN CONSERVATOR

Het Museum mag zich ondanks den druk der slechte tijdsomstandigheden in een algemeene interesse uit de grafische wereld en eveneens van personen daarbuiten verheugen, hetgeen vooral blijkt, niet alleen uit het aantal geschenken, waarmee wij onze collecties mochten verrijken, maar ook uit den aard van deze. Denken wij in dit verband bijv. aan de imitatie Stanhope-pers, de pantonecliché's, de specimen der Toxo-diepdrukfilm en andere dingen, die wij kregen. Blijkt dus de belangstelling voor de zaak, vanuit het Museum zelf kan deze belangstelling maar matig gewekt worden, door de bijna volslagen onmogelijkheid de specimen te toonen of wel tot hun recht te doen komen, doordat de

II

HET GRAFISCH MUSEUM

REDACTIELEDEN:

A. W. BARTEN, J. D. C. VAN DOKKUM

KEES HARTMANS, MENNO HERTZBERGER

B. MODDERMAN EN S. H. DE ROOS

DERDE JAARGANG
JUNI 1933 · NUMMER 1

NEDERLANDSCHE BOEKKUNST

Het is met eenigen schroom, dat ik het waag, in dit blad voor de minnaars van het schoone boek, te schrijven over boekkunst. Want als de laatste dertig jaren aan den geest voorbijgaan, is het verblijdend te zien hoeveel schoons reeds tot stand kwam door den toegewijden arbeid van vele, op dit gebied bekwame menschen. Indien het echter waar is, dat het tegen elkaar slijpen van verschillende meeningen een dieper inzicht geeft en breeder ontplooiing mogelijk maakt, dan is het daarom dat ik wensch hier een kleine bijdrage te plaatsen.

Alleen van het naar vorm en inhoud schoone boek mag als van boekkunst gesproken worden. Het manuscript, de eigenlijke kern van den inhoud, ontstaat door den scheppingsdrang van hen die weten en kunnen. Zij zijn geroepen een boodschap te brengen, die hoewel verschillend van beteekenis, toch immer verdieping van inzicht en verruiming van begrip, dus levensvreugde, levensverrijking bedoelt. Lezen beteekent vergaren, de wil tot vergaren geeft rangschikkingmogelijkheden van het vergaarde en dit kan weer innerlijken groei ten gevolge hebben. Den lezer past dus een vreugdevol gevoel van erkentelijkheid jegens den schrijver wiens geestelijke gaven men voor slechts enkele guldens kan deelachtig worden.

De typografisch goed verzorgde inhoud geeft den vorm in engeren zin, het schrijven van beschouwingen over typografie is echter het werk van meer bevoegde pennen dan de mijne. Over het illustratieve gedeelte, het werk van den boekversierder, wensch ik iets ten berde te brengen. Sommige typografen zullen geneigd zijn te zeggen: boekversierder, handen thuis! En misschien niet geheel ten onrechte. Misbruik werkt verwoestend. Door het misbruiken van een woord gaat de oorspronkelijke beteekenis te loor. Wanneer ik echter in een werk van den Boekenwurm lees dat „sier” niets gemeen heeft met „goeden sier maken”, doch in verband staat met „schoonheid”, „pracht”, „keurig”, dan veel ik het goede recht van den boekversierder weer stevig bevestigd. Want met „schoonheid” wordt een geestelijk goed bedoeld en „keurig” is dat wat gekeurd mag worden. En is de keur niet van ouds het teeken van de volle waarde?

De versierende kunst wortelt in en komt voort uit het innerlijke van het te versieren gegeven. Dit is levensvoorwaarde en bestaansrecht van die kunst. Er is een betrekking van eenheid tusschen vorm en inhoud en er is wisselwerking

---

---

tusschen kern en omhulsel. Ontbreekt die betrekking van eenheid, m.a.w. heeft de vorm geen inhoud, geen beteekenis, dan is die vorm zinloos en heeft daarom geen bestaansrecht. De versierende kunst is in wezen constructief en heeft, ondanks de oppervlakte, met oppervlakkigheid niets gemeen.

In het schoone boek mogen daarom de drie vormkarakteristieken van de monumentale en versierende kunst aanwezig zijn, de ornamentale, de decoratieve en de beeldende vorm. Zij zijn niet overbodig, zij storen niet, zij vervolmaken slechts. Tegenspraak ten spijt is de eerste der drie genoemde factoren reeds aanwezig. Indien ik een bepaling zou moeten geven van het begrip vlakornament, zou ik niet beter weten te zeggen dan : vlakornament is de meest geëigende vorm voortkomend uit de meest karakteristieke indeeling! Deze bepaling typeert de waarde en de plaats van ornament in de rangorde van de monumentale kunst. Ornament is geheel ondergeschikt en alleen functioneel als verduidelijking van een constructie doch nimmer als beelding van een gedachte. Ornament is rythme van verhouding, vorm en kleur.

Bezien we de blanke pagina, dan is onze eerste zorg nauwkeurig uit te wegen en te bepalen de hoeveelheid die daarvan zal worden ingenomen door den zet-spiegel. Deze kwestie van verhouding tusschen hoeveelheid wit en hoeveelheid zetsel, is er tevens een van passiviteit en activiteit. Beide hoeveelheden moeten volkomen evenwichtig zijn, d.w.z. de bedrukte pagina toont een eenheid, de grijze spiegel wordt volkomen harmonisch omvangen door den witten rand. Maar ook de kop en de voet benevens de rug- en open zijkant van de pagina zijn voor ons vol zin en beteekenis. De indeeling moet functioneel zijn, opdat de aanblik van de pagina levend zij. De levenwekkende constructieve lijnen, die we in het vlak van de pagina trekken, zijn ornamentale lijnen. Die indeeling is ornamentaal!

Letter en cijfer zijn heilige symbolische teekens van de cultus van den voortijd. De letter, dit volgroeide grafische teeken, stamt, laat ik het heel in het kort zoo mogen zeggen, uit de Runen en de Hiëroglyphen. De runen van onze noordelijke voorouders zijn teekens die als symbolen alleen maar aanduiden, doch niet afbeelden. De hiëroglyphen van de Egyptenaren zijn ook teekens, maar teekens die afbeelden doch niet altijd als symbool een dieperen zin hebben. Een teeken in den zuiveren zin van het woord heeft beteekenis, is een symbolische vorm. Het teeken heeft een verklarend vermogen voor hen die niet alleen op het aanschouwen steunen. Een symbool is een beeldteeken dat een idee, een begrip aanduidt. Symboliek is een, door beeldende vormen verkondigd, weten. De vorm van een teeken is dus een vaststaande vorm, d.w.z. de kern-vorm is slechts binnen zeer nauwe begrenzing voor variatie vatbaar. Indien we het teeken voor de klank A zoodanig veranderen dat het bijv. een driehoek wordt, dan presenteren we een geheel ander begrip dan er werkelijk bedoeld wordt. De bekleedingsvorm echter is ornamentaal, d.w.z. in overeenstemming met hoeveelheid en aard van de plaats en met de techniek. Ge begrijpt nu ook wel het verschil tusschen den vorm in een ornament die geheel afhankelijk is van een vlakindeeling en den vorm van een teeken die vaststaat omdat hij samenhangt met een beteekenis. Het teeken

---

behoort in de decoratieve vormwereld. Het woord decoratief is, jammer genoeg een versleten woord. In waarheid beteekent het een vormcompositie voort-spruitend uit een zinvol begrip, dus in wezen is het verhalend, en daarom ook constructief. Te vaak echter heeft het een hollen, een ijdel klank en duidt het op vormen die zonder zin en zonder geestelijk verband, alleen „om goeden sier te maken”, een oppervlakte parasiteeren. Moge het een van onze taalgeleerden gelukken voor dit laatste soort decoratief een kenmerkende, betekenisvolle be-naming te vinden.

Er is onderscheid tusschen afbeelding en beelding. Afbeelding veronderstelt nabootsing, het weergeven van het uiterlijke van een natuurgegeven, de be-doeling is meer voorstellend dan wel compositair. De compositie is niet gericht op algemeen begrip, doch op de geslaagde weergave van het geval als zelf-standigheid. Het AANSCHOUWENDE is hoofdzaak. Het begrip beelding veronderstelt vanzelfsprekend het kunnen begrijpen, doorzien, ontleden en het weer rangschikkend samenvatten van de factoren die het gegeven vormden. Bovendien moet het gegeven uit de sfeer van het bijzondere geheven worden in die van het algemeene. Er heeft transformatie plaats. Beelding is dus com-positair. Het uiterlijk van het natuurgegeven is hier niet hoofdzaak en doel doch slechts het schoone middel ter verklaring van een innerlijk beginsel. Alleen de kenmerkende hoofdeigenschappen, die ter verheldering dienstig zijn, hebben belang, de niet algemeene karakteristiek dient vermeden te worden. Met het oog op het bepaalde doel betracht men het teekenachtig karakter. Bij idee-beelding vervalt alle naturalisme, de vormgeving is geheel gespist op inhoud, beteekenis, onderling verband, doel en uitvoering. Het DOORSCHOUWENDE is hier de hoofdzaak. Beelding is de wereld van den geest, beelding is monumentaal.

Een monument is een teeken ter gedachtenis en ter opwekking. Ter her-denking van iemand of iets richt men een gedenkteeken op. De bedoeling ervan is, dat er herdacht, overdacht, nieuw gedacht wordt. Een monument schudt wakker, wekt op, spoort aan en verheerlijkt. Een natuurgetrouwe afbeelding is geen monument omdat die afbeelding slechts herinnering, doch geen ver-wachting, wel verleden maar geen toekomst veronderstelt. Monumentale kunst is nimmer bedoeld als souvenir. Een werk is monumentaal indien er een ge-dachte aan ten grondslag ligt, die, uitgegroeid tot z'n meest algemeene beteekenis, een leerstelling is geworden. Bovendien gelden natuurlijk de eischen van plaats, doel en techniek. Een werk is niet monumentaal omdat het zoo vreeselijk groot is en ook niet omdat het op een muur is aangebracht. Een eenvoudige opdracht in een klein boekje is immers ook een monument.

Het woord illustratie, verluchting, wil zeggen iets belichten, verhelderen, heffen uit het duistere niet begrijpen in de lichte sfeer van begrijpend door-schouwen. Illustreeren is dus: anders en opnieuw aantoonen. Een illustratie is een beelding van dat wat in den tekst beschreven is. Een illustratie, begrepen als idee-beelding, behoort naar den aard van zijn wezen dus feitelijk gerangschikt te worden onder de voortbrengselen der monumentale kunst. Prenten (dat wat

---

geprent, gedrukt is) die niet monumentaal zijn, behooren we afbeeldingen of platen te noemen. In een leerboek voor de medische of technische wetenschap zullen geen afbeeldingen gemist kunnen worden. Hoewel die afbeeldingen zeer zeker den tekst verduidelijken, mogen we ze toch niet illustratie of verluchting noemen, want ze beelden niet, ze zijn niet compositair. Het zijn, soms zelfs wat de kleur betreft, natuurgetrouwe afbeeldingen. Ook jongens- en meisjesboeken kunnen hun plaatjes niet meer ontberen. Deze plaatjes, hoe meesterlijk soms geteekend, zijn in den zuiveren zin van het woord geen illustraties, ze doen niet doorschouwen, ze maken het verhaal aanschouwelijk. In beide gevallen behooren we niet van verluchting, maar van uitbreiding of verrijking te spreken. Verlucht met zus- of zooveel afbeeldingen is een onnauwkeurigheid want verluchting is beelding en niet afbeelding. Onder illustratie is slechts te verstaan de figuratie die in het zuiverste karakter van zijn eigen uitdrukkingswijze de be teekenis van een deel van den tekst in lijn en vorm doet spreken zooals de bandstem-pel den volledige tekst beeldt. Beelding en tekst stoelen op één en denzelfden wortel, beide formeeren het schoone boek.

Wat de techniek der illustratie betreft, in onze gelederen wordt in het algemeen aangenomen dat daarvoor de houtsnede het aangewezen middel is. Ik heb gelezen: „*de houtsnede heeft in hare lijnen het aanduidende — in tegenstelling met het weergevende — dat de illustratie juist behoeft.*” Is dit wel waar? O zeker, de verluchting eischt karaktervolle aanduiding en geenszins natuurgetrouwe weergave. Maar dit is een kwestie van geesteshouding, inzicht en kunde doch niet van een bepaalde techniek. Een zuiver lijnenspel behoort wel tot de mogelijkheden der houtsnedekunst, maar is niet het vanzelfsprekende gevolg er van. Hoeveel rare zaken worden niet van blokken hout gedrukt. Bezie ik daarentegen het prachtige werk van André van der Vossen of van Fokko Mees, dan bemerk ik dat het, door meesterschap over de techniek, bijna tonalistische kwaliteiten gaat krijgen. De illustratie in houtsnedetechniek kan passen bij een tekst in houtsnedetechniek zooals de Rijmprenten van Van der Vossen zoo voortreffelijk aantoonen. Bij het typografische zetmateriaal past m.i. beter de techniek van het lijncliché. Heeft men niet de vereischte levenshouding, geestes-gerichtheid, inzicht en die mate van kundigheid en beheersching die noodig zijn voor het scheppen van monumentale kunst, dan redt men de zaak ook niet door het hulpmiddel van een of andere techniek. Bovendien mogen we die prachtige techniek niet de rol toedeelen van hondje voor den blinden bedelaar. Ik ontken niet de moreele waarde van de gebondenheid, integendeel ik acht dien band een schoon geestelijk goed. Maar de typografische letter is meer verwant aan het lijncliché dan aan het houtblok, dientengevolge meen ik dat we het lijncliché niet mogen achterstellen bij dat houtblok. Gebondenheid is niet hetzelfde als dwang.

Ons parool zij: „Strijdend bouwen wij”. Moge daartoe dit kleine en vanzelfsprekend onvolledige opstel waardig bevonden worden.

N. J. VAN DE VECHT

DE BIBLIOTHEEK VAN EEN AANZIENLIJK AMSTERDAMMER IN 1650

Gelijk bekend is, bevatten de notarieele en weeskamerarchieven vele wetenswaardigheden betreffende het dagelijksch leven onzer voorouders. Ten aanzien van den staat hunner inboedels leveren vooral de inventarissen van nalatenschappen vele bijzonderheden op. Daarin vinden wij opsommingen van meubelen, huisraad, keukengerei, kleeren en sieraden, linnengoed, effecten, geldswaarden en ook boeken.

Onder de in het archief der Amsterdamsche weeskamer bewaard gebleven inventarissen zijn er betrekkelijk weinige, waarin bibliotheekbeschrijvingen voorkomen. Dit is een gevolg van allerlei omstandigheden. Ten eerste bezat de gemiddelde Nederlander der 17de eeuw minder boeken dan die der 20ste eeuw: men had veel minder tijd om te lezen en bovendien was het aantal boeken, dat niet met letterkundige of wetenschappelijke oogmerken werd geschreven, maar zuiver en alleen als amusementslectuur, „om den tijd te dooden”, veel geringer dan thans. In menig gezin, dat uit maatschappelijk gezichtspunt beschouwd naar onzen maatstaf wel degelijk voor het bezit van eene, zij het ook bescheiden, boekerij, in aanmerking kwam, maakten alleen de Statenbijbel, „alle de werken” van „Vader” Cats en enkele al dan niet van begeleidende melodieën voorziene „lietboucken” daarvan deel uit.

Ten tweede kwam juist in de kringen van hen, die wèl boekerijen en soms zelfs vrij aanzienlijke bezaten, meer en meer de gewoonte op om de weeskamer bij testament van bemoeiingen met hunne nalatenschappen te „secludeeren”. Ten eerste vonden velen de bemoeiingen der weesmeesters met hunne particuliere zaken na hun dood stuitend of althans hinderlijk, ten tweede vond men de wijze, waarop de weeskamer de aan geheel of half-verweesde minderjarige kinderen toebehoorende kapitalen uitzette, wel zeer solide, maar tevens, gedeeltelijk tengevolge van die soliditeit, weinig winstgevend en nam men dus gaarne maatregelen, die, zooveel mogelijk zonder opoffering der soliditeit, de nagelaten kapitalen meer vruchten deden afwerpen.

Des te verheugder was ik dan ook, toen ik bij het ordenen der Amsterdamsche weeskamerinventarissen (om ze korthedshalve maar zoo te noemen) tusschen die van het jaar 1650 er een aantrof, waarin tusschen de beschrijving van des overledenen kleederen en die van de door hem nagelaten contanten, effecten en scheepsportiën ook een „catalogus librorum” voorkwam van niet minder dan ruim 800 nummers.

Deze inventaris, verleden ten overstaan van notaris Adriaen Lock in de maanden October en November 1650, betrof de nalatenschap van mr. Gerard Storm, in zijn leven advocaat-fiscaal in het Admiraliteitscollege te Amsterdam en aldaar den 18den Augustus 1650 overleden.

Voor ik tot de formeele en materieele beschrijving van den inventaris, voorzoover die Storms bibliotheek betreft, overga, zal ik eenige biografische bijzonderheden betreffende den eigenaar geven. Zij zijn, behalve aan de te Amsterdam bewaarde doop-, trouw- en begraafregisters ook ontleend aan het in de Algemeene

---

Rijksarchiefbewaarpplaats te 's-Gravenhage bewaarde archief van het Admiraliteitscollege te Amsterdam. Zij maken overigens geen aanspraak op volledigheid.

Mr. Gerard Storm was de zoon van mr. Hendrik Storm, die den 21sten October 1594 door de Staten-Generaal tot advocaat-fiscaal van het Amsterdamsche admiraliteitscollege werd benoemd, en Johanna Wagewijns. Den 16en November 1625 werd mr. Gerard Storm door de Staten-Generaal tot opvolger van zijn vader benoemd. Hij bekleedde dien post bijna 25 jaren. Hij liet bij zijn dood in 1650 uit zijn huwelijk met Agnes de Harde vier minderjarige kinderen na, van wie de oudste 10 jaar oud was. Zijne echtgenoot was reeds in December 1649 overleden. Verdere bijzonderheden doen hier niet ter zake.

Thans een enkel woord over den inventaris, d.w.z. het stuk papier, waarop de opsomming der nagelaten goederen staat geschreven.

Het in het weeskamerarchief bewaarde exemplaar is eene z.g. grosse, d.w.z. een aan een belanghebbende uitgereikt afschrift der acte. De minuut bleef onder de berusting van notaris Lock en bevindt zich thans in het notarieel archief. De aanhef van beide vindt men resp. in afbeelding I en II. De afbeeldingen III en IV geven een fragment uit den eigenlijken catalogus librorum. Men lette op het verschil in zorg, aan minuut en grosse besteed. Dit staat natuurlijk in verband met het feit, dat voor de grosse per bladzijde werd betaald. De gang van zaken bij het beschrijven van Storms bibliotheek is waarschijnlijk de volgende geweest. Iemand nam de boeken één voor één, in de volgorde, waarin zij in de kasten stonden, daaruit, eerst de folio deelen, daarna de octavo's, enz., las den titel of wat hij daarvoor aanzag voor en een notarisklerk bracht wat hij hoorde of meende te hooren op papier. Noch degene, die de titels der boeken oplas, noch hij, die ze opschreef, waren blijkbaar zeer ontwikkelde personen. Nu was de samenstelling van mr. Storms boekerij er niet naar om het zulken onontwikkelde personen gemakkelijk te maken: Latijnsche en Fransche, in mindere mate Engelsche en Italiaansche titels waren schering en inslag. Toch moeten wij wel aannemen, dat de opschrijvende klerk eenige notie van Latijn en Fransch bezat: het is tenminste niet aan te nemen, dat iemand, die van geene van deze beide talen iets afwist, het opschrijven van in die talen gestelde boektitels er zoo zou hebben afgebracht. Toch zijn er tal van voorbeelden aan te voeren van titels, die in het geheel niet of zeer slecht zijn begrepen, waarschijnlijk ook wel gedeeltelijk ten gevolge van onjuiste of onvolledige voorlezing. De spelling der Fransche titels is dikwijls zeer merkwaardig, gedeeltelijk doordat het Fransch der 17e eeuw evenmin als het toenmalige Nederlandsch, eene vaste orthographie kende, gedeeltelijk ook waarschijnlijk als gevolg van de omstandigheid, dat de klerk, als hij al Fransch kende, het beter sprak dan schreef (thans komt het omgekeerde meer voor!) In de 16e en 17e eeuw was het evenwel een zeer gewoon verschijnsel, dat ook, ja zelfs in de eerste plaats hoog geplaatste personen vlot Fransch spraken, maar erbarmelijk slecht schreven: men leerde n.l. eerder Fransch spreken dan schrijven en bovendien nam men het met de schrijfwijze van het Fransch niet zoo nauw.

Ziehier eenige slecht gespelde of zelfs verhaspelde Fransche en Latijnsche woorden; eene enkele maal twijfelde onze klerk zelfs, of hij met Fransch of met Latijn te doen had.

„Archi tectura”, „de fite (vitae) felicitate”, „a Gricola” (Agricola), „Heister Bach” (Caesarius van Heisterbach), „Thusididus” (Thucydides), „l’Historie” (half Fransch, half Nederlandsch), „les stad” (l’etat = l’etat).

Enkele geheel misspelde of verknoeide titels zijn: „Topograpia Helvetien” (Topographia Helvetiae), „la crime Jesuitarum in obitu Margarethae Austriae” (De crimine e.q.s.), „R  cr  ation Matema Ticq” (R  cr  ation math  matique), Thomas a Kempis, „De limitation Christi” (De imitatione Christi) en „Auripides cum notis verriori” (Euripides, cum notis variorum).

Doch thans de samenstelling der bibliotheek zelve. Zoowel wegens de aan de ontcijfering van vele der opgegeven boektitels verbonden moeilijkheden (soms zijn zij werkelijk onoplosbaar) als wegens de omstandigheid, dat eene volledige bespreking der ruim 800 titels te veel plaats zou vergen, bepaal ik mij tot het opsommen van een aantal werken, sommige, omdat zij nu nog bekend zijn, andere als typeerend voor de richtingen, waarin de belangstelling van Storm ging.

Minder in aantal dan wij bij een iurist als Storm zouden verwachten, zijn de rechtskundige werken. Toch was hun aantal ook weer niet gering. Ik teekende de volgende werken aan.

Een „Corpus Iuris”, „usque ad novellas” in acht deelen, eene afzonderlijke uitgave der Novellen van Iustinianus, een werk van Tudertinus over „Locatio et conductio” (huur en verhuur), een der vele commentaren op afzonderlijke Pandectentitels, die Storm bezat, een „Bouck der Zeerechten”, de „Manier van procederen in Hollant”. Verder een druk van de „Ordonnantie tot verseeckeringh vande schepen”, de „Instructie van den Hove van Hollant”, een „Lantrecht der Ommelanden” en de „Keure van Rijnlandt”. Naast het eerste en tweede deel van de „Nederlantse placatboecken” bezat Storm ook de „Placcaten van Hollant en Westvrieslant” en het „Repertorium der placaten van Hollant vant jaer 1613 tot 1642”. Ten slotte noem ik nog eene uitgave der „Ordonnantien van Karel V”, de „Ordonnantie vant appel in Hollant” en de „Handvesten van Amsterdam”.

Men ziet, dat een zeer voornaam deel der iuridische bibliotheek van onzen advocaat-fiscaal door bronnenverzamelingen werd gevormd. Toch bezat hij ook nog wel andere werken, b.v. een werkje van een zekeren Petrus Pappus, „Articullbrief” (d.w.z. over het arbeidscontract van schepelingen) en de werken van de bekende 15e en 16e-eeuwsche iuristen Damhouder en Wielant, resp. de „Praxis rerum criminalium” en de „Practycke civiel”. Van het eerste werk bezat Storm twee exemplaren en ook nog eene Nederlandsche vertaling onder den titel „Vande crimineele saecken”. Ook trof ik nog aan den eersten druk van het bekende werk van Cornelis van Nieustad (1549—1606) over het leenrecht, door den klerk kortelijks genoteerd als „Neostadius, De iuri (sic!) feodi”, maar inderdaad prijkend met den geleerden en deftigen titel: „Observationum feudisticarum decas prima” (een in 1667 uitgekomen tweede druk, die veel uitgebreider is, brengt dit ook in den titel tot uitdrukking, want hij heet: „Observationum feudisticarum decades sex”). Ook aan rechtsvergelijkende studies deed Storm blijkbaar. Ik trof althans aan den titel van een boekje „Conf  rance de droict francois avec le droit romain”, waarschijnlijk van de hand van Bernard Antoinne.

Uit de titels der iuridische werken van Storm kan men reeds afleiden, dat hij, gelijk trouwens van een 17e-eeuwsch geleerde te verwachten was, de Latijnsche taal zeer goed machtig moet zijn geweest. Daarop wijst ook het feit, dat zijne boekerij eene massa werken van Romeinsche auteurs bevatte. Grieksch daarentegen schijnt hij niet of ternauwernood gekend te hebben. Wel bezat hij eene uitgave van de werken van Homerus, maar ik vermoed, dat wij hier met eene Latijnsche of Néderlandsche vertaling te doen hebben, hoewel dit er niet bij staat. Aan den anderen kant zou men uit den titel van een ander werkje, „Institutiones linguae graecae”, weer kunnen afleiden, dat Storm toch van de beginselen van het Grieksch wel op de hoogte moet zijn geweest.

Aan zuiver-letterkundige Latijnsche werken bevat de catalogus librorum: de volledige werken van Vergilius ook in Nederlandsche vertaling), de tragediën van Seneca, diverse uitgaven van de gedichten van Tibullus, Catullus en Propertius. Ook Horatius' gedichten en die van den epigrammendichter Martialis ontbreken niet. Van Cicero's werken trof ik niet alleen zijne Brieven aan, maar ook eene volledige uitgave zijner redevoeringen. Van Lucanus bezat Storm eene door zijn vader vervaardigde vertaling. Terentius' blijspelen en de „Declamationes” van den rhetor Quintilianus ontbraken in Storms bibliotheek evenmin, maar de allervoornaamste plaats wordt toch ingenomen door Romeinsche geschiedschrijvers. De „Commentarii de bello gallico” van Caesar bezat hij in eene Fransche vertaling: „Les commentaires de Jules César.” Maar verder bezat hij de historische werken van Salustius, Flavius Josephus (deze ook in Fransche vertaling), Tacitus, Cassius Dio, Ammianus Marcellinus, Eutropius' „Breviarium historiae romanae”, Trogus Pompeus en het z.g.n. contemporaine werk van Dictys Cretensis „De bello troiano”. Ook het mengelwerk van Aulus Gellius, de „Noctes atticae” moest iemand als Storm wel belangstelling inboezemen. Van het (ten onrechte) aan Aurelius Victor toegeschreven werk, „De ortu Romanorum” bezat hij een uittreksel. Polybius komt in den inventaris alleen voor in eene Nederlandsche vertaling.

(Wordt vervolgd)

AANKONDIGING

Bij Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage verscheen in boekvorm een overdruk van de in „Het Boek”, jaargang 1932, verschenen studie van N. Beets, „Aanwinsten van zestiende-eeuwsche houtsneden in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam”, waarin de schrijver behandelt de zeer belangrijke collectie Nederlandsche houtsneden, in Mei 1932 door het Prentenkabinet, met steun van de Vereniging „Rembrandt”, aangekocht op de veiling Boerner in Leipzig. Deze houtsneden zijn oorspronkelijk afkomstig uit de verzameling van den in 1613 overleden Keizer Rudolf II, waarna ze in 1620 in het bezit kwamen van Keurvorst Maximiliaan te München en eindelijk, in 1632, overgingen in handen van de Saksische vorsten. Uit het museum in Gotha werden de bladen geveild. Van de 31 nummers kwamen er 23 (74 van de 85 bladen) in het Amsterdamsche Kabinet. Een interessante studie, verlucht met 11 facsimilés. Prijs f 1.

Inventaris van alle de geden-
kenissen gaffertz nader geacht
en metter doot ontvrijen te zij
de heer Edward Strom zaels in
hij liden Raet fidele ter
Admiraliteit dijt binne deffende
geduacht bij mij Adriaelock
Choutte te fodeke ~~en~~ end
got ading deis van de heer P
in de Haack paus godes va-
arstide godes Gude godes
deffende als bij de heer
wed. fidele als fidele godes
wouft over de nader geacht
Rindeng ~~van~~ de heer Edward Strom
zaels die deffende Inventaris
begonnen deffende
te tijde als fidele arstide
inde staet fidele godes
staet

Inventaris
de heer Edward Strom

Afbeelding 1

L. G. Loon

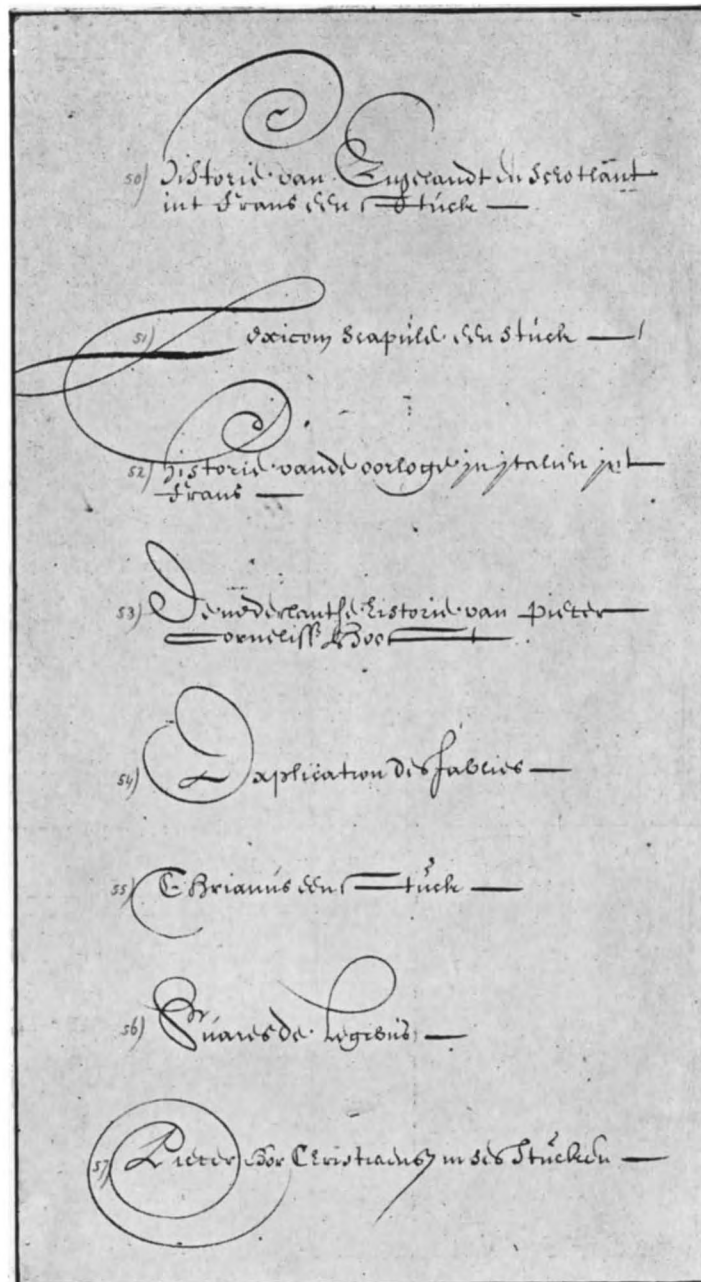
Inventaris van
alle de goederen middelen ende
alrechten nadelaken ende
metter doot ontrent by D. G.
Herr Gerard Storm Zal. in
zijn leven Raet. Fiscal ter admi-
nistratie binnen deser Sted. gemaalicht
by mij Adriaen Joek notaris
publicq by den Hove van Holland
ghadmittiert Huis Ferdain de fidele
ten verzonken ende optalinge van
van D. G. Bred. ende m. Isaac
Lamb. Bred. van aeltin hoven
gadt Schepende der Stede als byde
E. Bred. Welsmid. Ferd. allen
gdt Ferd. voocht over de nadelaken
Kinde van de voor. Gerard
Storm Zal. ende is de fidele notaris
by gonne ende voltrocken ten tijde
als Bred. aet ter midd. staet uytge-
druct + Fact.

— Intvoortijne —

— Onschied van Democratis —

Fit facie vos Dugleant
Sofleant mit frans d. h. h. h.
Loffi on S. p. p. p. p. p. h. h. h.
h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
In h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
S. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
Condeit h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
Explicatio d. d. f. a. b. e. i. d. d.
S. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
S. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
S. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.
S. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h. h.

Afbeelding 3

Afbeelding 4

GEGEVENS BETREFFENDE UTRECHTSCHEN STATEN-,
STADS- EN ACADEMIEDRUKKERS

MEDEGEDEELD DOOR G. A. EVERS

II. STADSDRUKKERS

(Voortzetting van bladz. 60)

De Raet gehooft het rapport vande Gecommitteerden totter sake tusschen Deeckens vander bouckvercooper-gilde ter eenre, ende Jan Meliss. pogende t'exerceeren tselve gilt ter andere zijde, ende op alles wel geleth, verclaert ende verstaet dat d'selve Jan Meliss. sall moeten het gilt voldoen vande gerechticheijt daertoe staende, alvorens hij dat mach exerceren, sonder nochtans totte proeve te doen enichsins gehouden te zijn.

Resolutie van den Raad, 23 Februari 1602.

Jan Meliss. van Abcoude, w^{er} van Maeyken de Roy, ende Mairiken Jacobs Vermey, jonge dochter van Utrecht.

In de Buurkerk ge(her)trouwd, 6 Januari 1605.

Evenmin als zijne inschrijving als nieuwe (van buiten ingekomen) burger te Utrecht, is het eerste huwelijk van Jan Amelisz. met een zuster van den boekdrukker Salomon Aertsz. (de Roy) en het overlijden van die eerste vrouw in de geraadpleegde archivalia vermeld gevonden.

Jan Meliss. bouckvercooper is toegevoucht voor seecker boucxken, wesende een Oratie gedaen bijden Coninck van Groot Britanien in het leste Parlement van Engelant, bij hem wt de Engelsche tale doen translateren in Nederduytsch ende den Raide gepresenteert, de somme van vijff ende twyntich gulden.

Resolutie van den Raad, 6 Januari 1606.

Jan Meliss. bouckvercooper betaelt dsomme van vijff ende twyntich ponden vuytzaecke hij d'Oratie, bij zijne Ma^t van Engelant inden Parlemeute gedaen, naer voorgaende translatie in Duytscher sprake den Rade gepresenteert heeft gehadt. Dus alhyer blijkende bij ordonnantie met quitantie dvoors. xxv^l.

Kameraarsrekening 1605/1606, blad 32a.

Alidt Peter Adamsz. van Halens wedue, geassisteert met Adam Petersz. van Halen haren soon, Harman Wijertsz. ende Joachim Wttewael hare swagers, ende transporteerden ende gaff voor haer ende haeren erffgenamen als recht was over Jan Amelisz. van Paddenborch, borger t'Utrecht ende sijnen erffgenamen, die alinge huijsinge ende hoffstede, wesende twee wooningen van vooren tot achteren, glaesen, glaesraempten ende mit alle zijne toebehooren aert ende

---

nagelvast, staend ende gelegen onder die Laeckensnijders op den hoeck vande Schoenmaeckers halle, streckende voor vande straet tot aende huijsinge van Willem Henricxz. toe, daer d'voorschreeven halle suijswaerts en de Gerrit Jaspersz. van Lichtenberch noortwaerts naest gelegen sijn, ende sij verteech daer off etc., ende sij gelooffdent hem mede te vrijen ende te waren als erffcooprecht is, naeden recht ende gewoonte der stad Utrecht op twaelf gulden ende twaelf stuyvers sjaer outeijgen ofte oude renten alse tgasthuijs van Leeuwenberch, daer op ende wt heeft, ende anders alle voorcommer ende voorplechten off te doen. Bekennende sij comparante vande coopenningen deser huysinge ende hoffstede boven die laste voorschreeven bij handen van Jan Amelisz. voorschreeven vernuecht ende voldaan te zijn, soe in gelde van hem ontfangen als met seeckere plechte ende coopmansbrieff bij hem op huijden thaer comparante behouve gepasseert, sonder arch.

Register van transporten en plechten, 24 Augustus 1609.

Blijkens de marginale aantekening behield de weduwe van Halen een hypotheek van achthonderd gulden op het pand, rentende 's jaars „vierendeveertich goede goude keyser k. gulden ende negen stuyvers tot xx gefalueerde stuyvers den gulden gereeckent”, welke hypotheek den 10den Februari 1614 door Jan Amelisz. werd ingelost.

Lijst van personen van Arminianisme verdacht, 1619: Jan (A)Meelissen, Coorstraat.

Kroniek van het Historisch genootschap XXVI (1870), bladz. 329

Jan Ameliss. boeckbynder, nalatende sijn huysvrouw mit echte mündige ende onmündige kynderen. *In de Buurkerk begraven, 28 October 1633.*

1623 ABRAHAM VAN HERWYCK

Abraham van Herwech bouckdrucker betaelt acht ende tsestich ponden ende elff schellingen wt sake ende in betalinge van alsulcke diversche ordonnantien als hij van stadts wegen gedrukt, oock pampier ende pennen geleverd ende laten volgen heeft den kerckenraet inden Domkercke, blijckende bij belieffde spec. met quitantie, dus alhier d'voors. 68 £ 11 sc.

Den voorn. van Herwech noch betaelt de somme van hondert negen ende dertich ponden ende seven schellingen ende dat mede wt saecke ende in betalinge van alsulcke ordonnantien als hij van stadts wegen gedrukt ende papier ende pennen alsvooren geleverd heeft, blijckende uts. dus alhyer de voors. 139 £ 7 sc.

Kameraarsrekening 1622/1623, blad 32 a-b.

Overeenkomstige posten komen voor in de kameraarsrekeningen van 1629/1630 (blad 58b: 60 £ 18 sc.), 1630/1631 (blad ongenummerd: 120 £), 1631/1632 (blad 57b-58a: 100 g. en 77 g. 15 st.), 1632/1633 (blad ongenummerd: 73 g. 10 st.) en 1633/1634 (blad ongenummerd: 56 g. 9 st. en 104 g. 3 st.).

Uit het „Utrechtsch Kronijkjen” van Cornelis Cornelisz. Jonckghere, 1610—1625 (afgedrukt in Archief. . . . van Utrecht. Dl. VI—1846, bl. 70—71), blijkt, dat Abraham van Herwijck reeds in 1613 als drukker te Utrecht werkte en toen „aen de Buerkerck” woonde. Bevestiging en nadere plaatsbepaling daaromtrent geven een transportacte van 16 Maart 1613; vermoedelijk zijn de daarin bedoelde huisjes later in de aan de achterzijde elkaar belendende panden van den Steenweg opgenomen. Wegens het drukken van den door Vincent van Drielenborch geschreven „Wechwyser” werd Van Herwijck den

Drukkersmerk van Abr. van Herwyck.
Abraham's offer voorstellende,
van 1624 af zonder, sedert 1631 met
randschrift bekend.

8 October van genoemd jaar „in boete geslegen van hondert ende tachtich gouden realen ende al d'exemplaren prijs.” De beslaglegging en vernietiging van dit contra-remonstrantsche geschrift schijnt wel volkomen te zijn geweest, want tot heden is geen exemplaar weer aan het licht gekomen. Van Herwijck was van remonstrantschen huize, zijn vader Adriaan Jacobsz. en zijn broer: „Herwijck ende soon, die vrede recht was van die Waertgelders”, worden in 1619 genoemd in de lijst van personen, waarvan men wist, dat zij „de factien vande Arminianen zeer te stijven en toegedaen” waren (Kroniek van het Historisch genootschap XXVI—1870, bl. 331), maar door de uitgave van het geschrift van den heet- en warhoofd Van Drielenborch had hij wel op tekenende wijze getoond hun tegenpartij, die der Gomaristen, te hebben gekozen. Ook latere uitgaven, vooral „den Neder-

lantschen herault” (1623), bewijzen, Abraham's sterke contra-remonstrantsche gezindheid. Toch was zijn huwelijk in 1612 nog door den remonstrantschen predikent Carolus Rijckewaert voltrokken.

Op bewaard gebleven voortbrengselen zijner pers uit de jaren 1616—1619 staat „inde Backer-steech inde Druckpers” als woonplaats vermeld, volgens de eigendomsoverschrijvingen een pand aan de noordzijde der straat, dat in 1615 door hem werd gekocht en in 1620 verkocht. Weer blijkens de adressen op de door hem verzorgde drukwerken werkte hij van 1620—1624 „by S. Jans Kerckhoff inde Druck-pers”, misschien in een gehuurd huis, omdat geen acte ingeschreven staat, welke de eigendomsverkrijging van eenig perceel in die omgeving aantoonde. Mogelijk is het echter, dat door „by St. Jans Kerckhoff” en door „by St. Jansdam” dezelfde werkplaats bedoeld werd. Dit laatste adres staat sedert 1626 op zijn drukwerken vermeld en duidt het huis aan de westzijde der Korte Jansstraat (het tegenwoordig nr. 8) aan, dat eerst in 1630 door Van Herwijck werd aangekocht.

Ofschoon zijn bevoegdheid daartoe niet door een vroedschapsresolutie bevestigd wordt, noemde hij zich op de sedert 1630 voor het stadsbestuur uitgevoerde drukwerken: „ordinaris drucker der stad Utrecht”.

Alsoo men dagelijks bevindt dat hoe langs
soo meer binnen dese Stadt ende Wyshpdyt vandien comen ende
hun onthouden verscheyde vzeemde Jesuiten/ Priesters/ Monicken
ende andere Gheoydende Personen vande Roomsche ghesinden/ dat
oock veele schadelijcke Conventiculen der voozfs. Rooms-ghesinden
alhier seer Licentiuselijck ende vermetelijck ghehouden werden/ alles contrarie
de Placcaten der Ho: ende Mo: Heeren Staten Generael der Vereenighde Ne-
derlanden/ ende sonderlinghe die vande Jaeren 1612. ende 1622. waer teghens
hooch-noodich dient voozsen te worden. Soo ist dat mijne Heeren Burger-
meesteren ende Woetschappe deser Stadt Utrecht/ tot voozcominge ende wee-
ringhe vandien noodich gheacht hebben te statueren ende te Ovdonneeren/ sta-
tuereen ende Ovdonneeren by desen.

Aden eersten dat alle Jesuiten/ Papen/ Priesters/ Monicken/ ende alle andere Gheoydende Personen vande
voozfs. Rooms-ghesinden/ die t sedert de Publicatie van't voozfs. Placcat Anno de 1622. binnen deser Stadt of-
te Wyshpdyt vandien metter woon zijn ghecomen ofte hare residentie alhier ghemomen hebben/ t 30 of de sel-
ve Angebooren zijn ofte niet / binnen ses daghen nae Publicatie deses wyt deser Stadt ende Wyshpdyt vandien sul-
len moeten vertrecken/ sonder immermeer daer weder inne te moghen comen/ alles conform den voozfs. Placcate / op
poene van vooz goede prynt ghehouden te worden ende Konsonnabel als Slants Vpanden in conformite van den
selven Placcate.

Ende aengaende de Priesters/ Papen/ Monicken/ ofte andere gheoydende Personen vande voozfs. Roomsche Ke-
ligie geen Jesuiten wesende/ die vooz den Jaere 1622. alhier ghewoont ende nae de Publicatie vanden voozfs. Placca-
te haer in conformite van dien bekent ghemaect hebben/ de selve sullen op nieuws binnen acht daghen nae Publi-
cacie deser haer Namen ende Woon-plaetsen aende Woetschap deser Stadt moeten aengven / omme aldaer gerra-
mineert te worden of sy verstaen kunnen worden van oudts hier ghewoont te hebben / ende haer gheviagen te heb-
ben volghende den voozfs. Placcate / omme daer nae by de voozfs. Woetschap op haer verblijf ofte vertreck ghedis-
poneert te worden/ sulcke men ten dienste deser Stadt bevinden sal te behooren/ Op poene van die tijde overtrecken
zijnde / datelijck wyt deser Stadt ende de Wyshpdyt vandien te moeten vertrecken / ende teghens henlyuden voozfs
gheporedeert te worden in conformite van't gheene in t voozgaende Article geseyt is.

Ende wat belanght die ghene die nae de voozfs. rramicatie ghetolereert sullen worden binnen dese Stadt ende de
Wyshpdyt van dien te moghen blyven/ de selve wydt by desen wel expresselijck bevolen ende gheodonneert hun
in alle Hodestie te dyaghen conform de voozfs. Placcaten. Op poene van t effect vande voozfs. Tolerantie te vertre-
cken ende te incurtereeren de poenen by de selve Placcaten ghesatueert.

Aengaende de genoemde Seestelijcke Personen die blyten dese Stadt ende Wyshpdyt vandien/ doch binnen de
Gheumeerde Provincien ghetolereert worden/ ofte niet behooflijcke Paspoort daer inne souden willen comen/ d selve
sullen binnen dese Stadt/ ofte Wyshpdyt vandien niet moghen comen / sonder haer aende Heeren Burgermeesteren
aenghegeven te hebben / ende niet moghen verblyven of vernachten sonder expresse schriftelijck consent vande Heeren
Burgermeesteren : Welck consent in allen ghevalle niet langher sal duypen/ als twee dagen ende soo sy langher sou-
den willen blyven sullen daer toe moeten versoeken consent vande Woetschap. Op poene van ober elcken dach die
sy langher verblyven by henlyuden / ende by die ghene die haer logteren/ verbeurt te werden by elck hondert
guldens.

Aldus ghepubliceert naer voorgaende Clocklydinghe vanden Stadt-huysc t'Utrecht ten
overstaen vanden Ed: Heere van Duyckenburgh Schout, ende eenighe vanden Gerechte
der selver Stadt, op den 10. Septembris 1630.

Op my/ ende was onderrechten

C. de Ridder.

TOT UTRECHT, By Abraham van Herwijck, Ordinaris Drucker der Stadt Utrecht, Anno 1630.

In 1630 werd hij als onderwijzer aan de Hieronymusschool verbonden en enkele jaren later nam hij Herman Ribbius, een predikantszoon, die vermoedelijk al verscheidene jaren bij hem werkzaam was, als deelgenoot in de drukkerij op (zie hierachter).

Van Herwijck stierf in 1651, nadat hij zijn huis aan de Korte St. Jansstraat een jaar tevoren had verkocht en aan het St. Pieterskerkhof was gaan wonen.

Abraham Adriaenss. van Herwijck j.g. van Utrecht, wonende bij Clarenborch ende Willemtge Jacobs van Emenes j.d., wonende in de Backersteech. Per Ryckewart.

In de Geertekerk getrouwd, 13 September 1612.

...opde noortzijde vande Buyrkerckhoff aende zuysijde der strate, daer hij comparant met zijne eerste huysinghe die bij Abraham Adriaenss. van Herwich oostwert en zijne derde huysinghe die bij Jacob Henricxs van Rhenen bewoont wert westwaerts naestgelegen zijn...

Register van transporten en plechten, 16 Maart 1613.

Gerrit Aertss. ten Stall, goutsmith, deser stadts borger, transporteerde... Abraham Adriaenss. van Herwijck, boeckdrucker, mede deser stadts borger ... der naebescreven huysinghe... aende noortzijde inde Backersteech, streckende ende wtgaende int Meulensteechgen, daer Jasper Matthijss. oostwaerts boven ende Peter Janss. hontwercker westwaerts beneden naest gehuyst, geerft ende gelegen zijn...

Alsvoren, 3 Juni 1615.

Abraham van Herwyck, boeckdrucker... transporteerde ende gaff... over Hans Brouwer, cleermaecker... die alinge huysinghe... staende ende gelegen binnen deser stadt aende noortzijde inde Backersteech, streckende voir wtter Backersteech tot achter int Moelensteechgen...

Alsvoren, 4 Mei 1620.

Johan Sem, borger ende coopman van wijnen deser stadt Utrecht, ende heeft in crachte van seeckere speciale procuratie op hem bij de Ed. ende errentrycke vrouwe Anna van Abcoude van Marthen, weduwe wijlen den wel eedelen heer Willem van Gent, in syn leven heer tot Gent, ambachtsvrouw van Bleyenburch etc. .... getransporteert, gecedeert ende overgegeven... Abraham van Herwijck, borger, bouckenvercoper ende drucker alhier... den vrijen eygendom van twee huysinghe ende hoffsteden... staende inde Corte St. Jansstraat aende westzijde aldaer, daer die huysinghe die Levina van Westhuysen vande voors. vrouw Anna van Marten gecoft heeft suytwaerts op den hoeck van St. Anna straat ende de huysinghe die Philips van Noy van d'ed. vrouwe in lijfftocht besittende is, noortwaerts naestgelegen zijn...

Alsvoren, 17 Juli 1630.

Eén dezer panden, zijnde „seeckere zijne huysinghe staende alhier binnen

---

Utrecht inde Corte St. Jansstraet, daer Levina van Vliet suytwaerts ende hij comparant selffs noortwaerts naest gehuyst ende gelegen zijn", werd met een hypotheek van 1000 carolusgulden bezwaard. Deze op 22 Juli 1630 ingeschreven plecht, werd volgens de marginale aantekening op 4 September 1640 afgelost.

Domino Abrahamo Herwyck in plaetse vanden voorn. mr. Cornelis van Velsen weder aengenomen sijnde tot lector septimij classis, betaelt de somme van vijff ende t'seventich gulden over het vierendeel jaers gagie, vervallen Remigij xvi^e ende dertich, dus alhier blijkende bij sijne requeste, ordonnantie ende quicquantie daer op staende de selve lxxv£
Thesauriersrekening 1629/1630, blad 160 a

Overeenkomstige posten staan in de rekeningen van 1630/1631—1650/1651 vermeld.

Mr. Abraham van Herwyck, nalatende zijn huysvrouw mit een echte mundige dochter.

In de Buurkerk begraven, 8 September 1651.

Abram van Herwyckx weduwe betaelt de somme van hondert seven ende tachtich gulden tien st. over een halff ier tractement daer in hij als lector in septima classis is overleden — verschenen Paeschen 1652, blijkende uts. dus 1^e lxxxvij gl. x st.
Thesauriersrekening 1651/1652, blad 140b.

1634 ABRAHAM VAN HERWYCK EN HERMANNUS RIBBIUS

Hermannus Ribbius betaelt dsomme van twee ende dertich gulden vijftien stuvers voor soodane leverantie van papier, pennen, ynckt, gedruckte ordonnantien ende placcaten, als hij tsedert den 15en May 1634 totten 28en July 1635 gedaen heeft, soo ten behouwe vande stadt als vanden eerw. kerckenraidt inden Dom, blijkende alsvooren dus 32 g. 15 st.
Kameraarsrekening 1634/1635, blad 46b.

Abram van Herwyck ende Hermannus Ribbius tesamen betaelt dsomme van hondert sessendetwyntich gulden voor soodane leverantie van papier, pennen, ynckt, gedruckte ordonnantien ende placcaten als sijluyden tijde deser, teweeten tsedert den 14en Februarij 1635 totten 17en Januarij 1636 daaraenvolgende ten behouwe vande stadt ende vanden eerw. kerckenraedt inden Dom hebben gedaen, blijkende alsvooren dus 126 g.
Alsvooren 1635/1636, blad ongenummerd.

De boekdrukker Ribbius, geboortig uit Huissen, was een zoon van ds. Hermannus Ribbius, die in October 1621 uit Bolsward te Utrecht beroepen werd, doch hier reeds in October 1622 overleed (rekening der Buurkerk 1621/1622, blad 115b). Bij het opmaken van Van Herwyck's voogdijstelling, door notaris

ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
 τῆς Βελγικῆς
 ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ
 καὶ
 ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ
 Hoc est:
 ECCLESIAE BELGICARUM
 CONFESSIO
 Interprete JACOBO REVIO:
 ET
 CATECHESIS
 qua in Ecclesia & Scholis Belgicarum
 provinciarum traditur;
 Interprete FRID. SYLBURGIO.

ULTRAJECTI,
 Ex Officina Hermanni Ribbii, A. 1660.

Titelblad eener uitgave van Herm. Ribbius, met
 drukkersmerk van Jan van Waesberge te Utrecht.

Steven van Schadenbroeck op 20 September 1626, was Ribbius één der getuigen, zoodat hij toen vermoedelijk al werkzaam was in de zaak, waarin hij omstreeks 1633 als deelgenoot opgenomen werd.

Met ingang van 1 Januari 1636, dat was in den wordingstijd der Utrechtsche hoogeschool, verkochten Van Herwyck en Ribbius hun zaak aan Gilles en Peter Roman uit Haarlem (zie later bij Akademiedrukkers).

Ribbius bleef tot aan zijn dood in 1660 en daarna zijne weduwe tot aan haar dood in 1664, als boekverkoop(st)er in de Korte Jansstraat werkzaam, aanvankelijk in het huis, waarin de zaak door Van Herwyck gevestigd was. Later, in 1647, werd de boekhandel naar een aangekocht pand aan de overzijde der straat, tegenover de St. Annastraat, verplaatst. Volgens de kamerarsrekeningen van 1637 tot en met 1664 werden „papier, pennen, ynt, schrijffboecken, courantes ende latijnsche boecken”, doch geen drukwerken meer aan de stad geleverd. Wel is Ribbius af en toe ook als uitgever, in den regel van theologische werken, opgetreden, maar die uitgaven werden in den regel in samenwerking met andere Utrechtsche drukkers in omloop gebracht. Dat bedrijf is door zijn zoon Johannes tot omstreeks 1715 voortgezet.

Hermannus Ribbius j.g. van Huyssen, woonende in de Corte S. Jansstraet ende Aeltgen Versteech j.d. van Utrecht, woonende aen de Meertensbrugge.

In de Buurkerk getrouwd, 28 December 1634.

...Aldus gedaen t'Utrecht ten huysse vande comparanten staende aen westzijde inde Corte St. Jansstraete daer die Druckparsse wthanght... (Testament van Hermannus Ribbius en Aeltie Versteegh, 21 Juni 1636).

Protocol van nots. Cl. Verduyn 1636, blad 55a.

Herman Swaerdecroon als speciale gemachtichde vanden E. Pauwels Ruysch, schout van Oostbroeck ende de Bilt, gaff over... aen ende ten behoeve van Hermannus Ribbius... seekere huysinge staende aende oostzijde vande Corte St. Johansstraet, ende daer toe het erff ende den hoff achter de voorschreven huysinge, streckende tot aent erff vanden heere van Renswoude, daer noortwaerts

---

Michiel de Bruyn ende mr. Dirck van Santen, ende suydwaerts sijns comparants principale naest gehuyst ende gelegen sijn . . . welcke voors. huysinge belast is met een capitael van seshondert gulden . . .

Register van transporten en plechten, 16 November 1647.

Het eigendomsrecht van dat perceel werd 24 Juni 1668 op Johannes Ribbius overgeschreven.

Hermannus Ribbius in de Corte St. Jansstraet, nalatende sijn huysvrouw met echte onmundige kinderen. *In de Buurkerk begraven, 20 Augustus 1660,*

Aletta Versteech, wed^e. wijlen Hermannus Ribbius inde Corte St. Jansstraet, nalatende mundige ende onmundige kinderen.

In de Buurkerk begraven, 27 December 1664.

1636 AMELIS JANSZ. VAN PADDENBURCH. Zie ook jrg. I (1931), bl. 35—37, 48—49.

Aende E. Vroetschap deser Stadt Utrecht.

Geeft ootmoedelijk ende reverentelijk te kennen, Amelis Janss. van Paddenburch, hoe dat hij suppliant voor U. E. gedrukt ende aen U.E. : geleverd heeft, sedert den 5 Febr. 1636 't gene hier onder volcht, waervan de meeste exemplaren yder een hier neffens gaen, verhope dat U.E. : soodanigen contentement van sijn werck gehad heeft, dat U.E. : gelieven sal hem somwijlen weder te employeren, twelck hij ootmoedelijk aen U.E. : is versoeckende, daer beneffens dat U.E. : hem gelieve te verleenen ordonnantie, op 't gene hier onder volcht, dit doende, etc.

Uwer E.E.A. : ootmoedige ende dienstw. (*get.*) Amelis Jansoon van Paddenburch (Aanhef der eerste rekening, waarop specificatie volgt van de geleverde drukwerken, die in de volgende betaling begrepen sijn.)

Kameraarsrekening 1636/1637, acquitten.

Amelis Janss. van Paddenburch betaelt dsomme van tsestich guldens ende twaelf stivers voor alsulcke ordonnantien, placcaten, billetten ende quicantien vande contribuanten als hij tsedert den 5en February 1636 totten 23en Febr. 1637 ten behouve vande stad gedrukt ende geleverd heeft, blijkende alsvooren
dus 60 g. 12 st.

Alsvoren, blad ongenummerd.

Overeenkomstige betalingen staan in de volgende kameraarsrekeningen verantwoord, de laatste maal in 1669/1670 als volgt :

Amelis van Paddenburch off sijne wed^e. betaelt de somme van hondert ses guldens voort drucken van allerley ordonnantien, publicatien ende kerckenattestaten etc., dus alsvoren
c vj gl.

Alsvoren 1669/1670, blad ongenummerd.

---

ruimte te klein is. Hierdoor kan dan ook van overzichtelijkheid en groepeeringsgeen sprake meer zijn, hetgeen den bezoeker zijn interesse doet verzwakken, dengene die voor studie-doeleinden komt, dit min of meer onmogelijk maakt. Een ons ter beschikking staand oud model zetmachine kan niet worden geplaatst, omdat er gevaar bestaat dat de vloer bezwijken zal. Dit is zeer te betreuren, aangezien dit stuk thans bij een groote hoeveelheid rommel ergens opgeborgen staat en reeds zeer duidelijk sporen van uit het onderhoud zijn, vertoont.

Wat de vermeerdering der collectie aangaat, konden wij dit jaar wederom een oude ijzeren handpers (imitatie Stanhope), geschenk van de firma Joh. de Liefde, bij onze andere handpersen opstellen. Een interessant album met specimen voor diepdrukfilm, die door hun bijzonderen aard niet van extra belang ontbloot blijken, konden wij aan de afdeeling diepdruk toevoegen. Twee fraaie pantone-cliché's ontvingen wij van den heer Théonville, terwijl door aankoop de drukken dezer cliché's in ons bezit kwamen. Eveneens verkregen wij door aankoop een Maleisch en een Bataksch manuscript op boomblad geschreven. Verder vergrootte de verzameling zich door schenking en aankoop met 4 spellen kaarten, een rond gebogen vlakstyp, een fraaie handgekleurde kinderatlas, een voor- en achterplat van een Oostersch boek, een houtsnede, een groot aantal linoleumsneden, waaronder verschillende toepassingen van deze techniek in reclame-drukwerk. De eerste rotatie-pantone-drukken in Engeland en Nederland kregen wij van den heer Nauta, van wie wij ook een vijftal teekeningen op schaafpapier ontvingen. Een groote collectie drukwerk, die o.a. de afdeeling familie-drukwerk belangrijk uitbreidde, kwam in ons bezit. Hieronder bevindt zich een interessante collectie prentbriefkaarten uit de tachtiger jaren op zilver fond.

Een vijf en twintigtal boeken, waaronder zeer belangrijke, en een groot aantal prenten, waarbij de prachtige specimen van diepdruk ons afgestaan door den heer Goldenberg te München, konden wij in ontvangst nemen. Een groot aantal diverse drukwerken, waarbij zich niet onbelangrijke oude concert-programma's uit de eerste helft der negentiende eeuw, prospecti, enz. bevinden en tot slot de door den conservator verzamelde proeven van moderne drukuitingen, zijn groote groepen van aanwinsten.

Beschouwen wij de aanwinsten van ons Museum in de afgelopen jaren, dan zien we dat deze met eenparig versnelde beweging zich hebben vermeerderd, zoowel in grootte als in belangrijkheid. En waar de totale oppervlakte van de beschikbare ruimte een groote 100 M². bedraagt, de zich onder de vitrines bevindende kasten, de verzamelingen ternauwernood meer kunnen bergen, dat zelfs zeer belangrijke en kostbare prenten in opgerolden toestand bewaard moeten worden, hetgeen voor de meeste schadelijk is, begrijpt men dat van „conserveren" der verzameling niet veel terecht komt.

Dit alles maakt dat, waar het vorige jaarverslag moest eindigen met de opmerking, dat het in alle opzichten gewenscht was, naar een beter gelegen en grootere ruimte uit te zien, thans zoo dringend als mogelijk een ieder die werkelijk in ons streven belang stelt, ervan overtuigd moet zijn, dat wil het Museum niet in zijn jongen groei verstikt worden, er noodzakelijk daden moeten volgen.

LEX BARTEN
III

Wanneer

ieder lid onzer Vereeniging dit jaar nog een nieuw lid aanwerft, zal het Bestuur hierdoor worden in staat gesteld het Grafisch Museum in een afzonderlijk gebouw in het centrum van de stad te vestigen.

U

zoudt hierdoor daadwerkelijk medewerken aan den opbouw van het Museum en U zeer verdienstelijk maken.

Wilt

U de laatste alinea van de beide voorgaande jaarverslagen nog even doorlezen? U zult ongetwijfeld de overtuiging krijgen, dat aller medewerking vereischt wordt. Eerst dan

kan het doel

dat onze Vereeniging beoogt, tot verwezenlijking worden gebracht, wanneer ook U een extra steentje bijdraagt door ledenwerving. Ons Orgeaan zal in de toekomst zes maal per jaar verschijnen. In de Vereenigingsberichten zal telkens een lijst worden opgenomen van nieuwe leden, met vermelding van de namen der voorstellers. Als deze lijst in elk nummer de eerste pagina vult, kan dus

bereikt worden

dat binnen korten tijd de opening van een waardig gehuisvest Grafisch Museum kan worden tegemoet gezien.

HET GRAFISCH MUSEUM

REDACTIELEDEN:

DERDE JAARGANG
SEPT. 1933 · NUMMER 2

A. W. BARTEN, J. D. C. VAN DOKKUM
KEES HARTMANS, MENNO HERTZBERGER
B. MODDERMAN EN S. H. DE ROOS

DE BIBLIOTHEEK VAN EEN AANZIENLIJK AMSTERDAMMER IN 1650

DOOR Mr. J. J. BEYERMAN

(Vervolg van bladz. 8)

Bij een werk, getiteld „Heroditus” (waarschijnlijk zal dit Herodotes wel zijn!) staat niet opgegeven, of wij hier met eene Grieksche uitgave of met de eene of andere vertaling te doen hebben. Van de *Bioi παραλλήλοι* van Plutarchus bezat Storm eenē epitome, d.i. eene verkorte uitgave.

Thucydides' werk over den Peloponnesischen oorlog trof ik alleen als Fransche vertaling aan.

Zagen wij reeds bij de behandeling der afdeeling „klassieke schrijvers”, dat Storm groote belangstelling voor geschiedenis had, deze blijkt nog duidelijker, wanneer wij nagaan, welke werken op het gebied der vaderlandsche geschiedenis in den catalogus librorum voorkomen. Speciaal over den tachtigjaren oorlog, dien Storm voor een groot deel zelf had beleefd, bezat hij heel wat boeken, zoowel werken van schrijvers, die den krijg van Nederlandsch standpunt beschreven als van Spaansche of Spaanschgezinde schrijvers. Welke historicus watertandt niet, als hij leest, dat Storm op dit gebied de volgende werken bezat? Die van Mendoza, Campana, Strada en Heuterus aan de eene zijde, aan de andere zijde die van Van Meteren, Bor, Petit, Van Reyd, Van der Haer, Ubbo Emmius en Hooft.

Nauw hiermede in verband staan een drietal andere werken, waarvan de schrijvers niet worden opgegeven, resp. getiteld: „Verhael vande Nederlantse vredehandeling”, „Tractaat van Treves met Spanje” en „Histoire du siège d'Ostende.” Op het gebied der vaderlandsche geschiedenis liggen ook de „Historia Amstelodamensis” van Pontanus en de „Gelegenthey van 's Hartogenbosch” van Bor.

Ook de wiskunde schijnt zich in de belangstelling van Storm te hebben mogen verheugen, gezien de aanwezigheid in zijne bibliotheek van werken als Hondius' „Tractaet vande Globen” en de „Arithmetica” van Petrus Ramus. Van dezen laatsten schrijver is trouwens nog een ander werk aanwezig, n.l. „De l'art militaire” („int frans”, voegt de klerk van notaris Lock erbij!). Des schrijvers naam

---

prijkt hierbij niet in het geleerde Latijn, maar hij heet hier aanvoudig Piere (sic!) de la Rame.

Dat Storm zich interesseerde voor reis- en plaatsbeschrijvingen lag voor een deel aan het door hem bekleede ambt, dat hem met de scheepvaart en alles wat daarmee in verband stond dagelijks in aanraking bracht, maar voor een deel ook in den geest des tijds. Bij velen uitte zich die belangstelling in financiering van (hier sprak de „auri sacra fames” dikwijls ook een woordje mee) en deelneming aan ontdekkingsreizen en handelsondernemingen, die trouwens in het einde der 16e en in de 17e eeuw h.t.l. veelal identiek waren. Maar ook topografische werken betreffende Europeesche landen en eigen land kocht Storm. Hoe zou hij genoten hebben van eene 18e-eeuwsche uitgave als de „Tegenwoordige Staat”! De „Schipvaart” van Jan Huygen van Linschoten bezat hij in twee exemplaren; verder treffen wij aan de „Oostindische Reyse” van den spreekwoordelijk gebleven Bontekoe, „De sesentwintich voyagiën nae Oost Indien” en een „Onomasticon maris”. Naast Engelsche beschrijvingen der graafschappen Pembroke en Montgomery vinden wij „Les voyages de Champlain” en naast de reeds eerder genoemde „Topographia Helvetiae” een dergelijk werk „De republijcque van Switserlant” en eene „Beschrijvinge van Moscovien” (d. i. Rusland) van Danckert Vorstius de Deo.

Dichter bij huis blijven eene „Beschrijvinge van Out-Batavia” (waarschijnlijk eene beschrijving van den toestand van ons land ten tijde der Bataven) en eene Nederlandsche vertaling van het bekende werk van Lodovico Guicciardini „Descrittione de tutti i Paesi Bassi”, terwijl naast het reeds genoemde werk van Pontanus de beroemde stadsbeschrijving van Leiden van Oerlers geplaatst kan worden. Voor Leiden had Storm trouwens blijkbaar een zwak, want ik trof in den catalogus nog een tweetal andere titels aan, die met de stad Leiden in verband staan, resp. opgeschreven als „Academia Leydensis” en „Catal. sevitatus et donat. biblioth. Leyde”. Ik moet eerlijk bekennen, dat de beteekenis van „sevitatus” in den laatsten titel mij ten eenenmale onduidelijk is, maar het is toch vrijwel zeker, dat wij hier met een catalogus der Leidsche Universiteitsbibliotheek te doen hebben. Mijn vermoeden, dat Storm aan de Leidsche universiteit gestudeerd had, heb ik in het „Album Academicum” dier inrichting van onderwijs niet bevestigd gevonden. Ik hel dan ook over tot de meening, dat hij, als zoovele 17e-eeuwsche Nederlanders, zijn academischen titel aan eene buitenlandsche universiteit heeft behaald.

Indien de bewering, dat de gemiddelde Nederlander de groote mannen van zijn volk niet of onvoldoende eert, waarheid bevat, dan moeten wij toch eene uitzondering maken voor onzen vriend mr. Storm.

Ik koos enkele namen van beroemde of althans bekende Nederlandsche schrijvers uit en ging vervolgens na, welke van hunne werken Storm bezat. Ziehier het resultaat:

Erasmus. Ten eerste „Eenige tractaetgens”, verder zijne „Oorlochsvervloeking” en zijne „Apophtegmata.” Bovendien nog zijne levensbeschrijving („vita”) in handschrift. In dit verband kunnen wij ook noemen de „Epistulae obscurorum virorum.”

Vondel. „Poesie.”

Hooft. Ten eerste zijne reeds in ander verband genoemde „Nederlandsche Historiën”, verder zijne levensbeschrijving van Hendrik IV en zijn werk over de familie der Medici, hier verkort aangeduid als „Rampsalige verheffing van Medices.” Hier noem ik ook terloops het werk van Barlaeus, bij het bezoek van Maria de Medicis aan Amsterdam in 1638 uitgegeven. Misschien was ook de reeds genoemde Tacitus-vertaling wel die van Hooft.

Cats. „Spieghel van den ouden en van den nieuwen tijd.”

De Groot. „De iure belli ac pacis”, zijn „Liber de antiquitate et statu reipublicae batavae”, zijne „Verantwoordinge” en de „Inleijdinge tot de Hollantsche rechtsgeleertheit.”

Maar ook aan werken van bekende buitenlanders bezat onze advocaat-fiscaal heel wat. Zie hier eene kleine bloemlezing.

Van Macchiavelli de bekende werken „Il principe”, „Historie Fiorentine” en „Dell’ arte della guerra”, evenwel alle in Fransche vertalingen, resp. onder de titels „Le prince”, „Histoire de Florence” en „L’art de la guerre.” Van Petrarca een zijner Latijnsche werken „De remediis utriusque fortunae.” Aan Italiaansche werken verder nog de Decamerone van Boccaccio, de Brieven van Aretino en (dit werk weer in Fransche vertaling, onder den titel „Le berger fidel”) „Il pastor fido” van Guarini. Dan, eveneens in Fransche vertaling, de „Liber facetiarum” van Poggio Bracciolini (1380—1459). De titel van deze vertaling zou volgens onzen notarisklerk zijn „Comptes fatieus”: in tegenstelling met de meeste menschen zag onze klerk blijkbaar het grappige van rekeningen in!

Aan oorspronkelijke Fransche werken noteerde ik de volledige werken van Clément Marot en de „Mémoires” van Philippe Commines. Van dit laatste werk bezat Storm ook eene Nederlandsche vertaling, „Historiën van Lodewijck XI ende Carolus VIII.”

Minder in aantal dan de Fransche en Italiaansche werken zijn die van Engelsche en Spaansche schrijvers. Ik noem van de laatste slechts de „Don Quichotte de la Mancha” van Cervantes. Van de Engelsche schrijvers noem ik alleen Chaucer.

Men zou uit de vele vertalingen van Spaansche en Italiaansche schrijvers kunnen afleiden, dat de kennis van deze beide talen bij Storm toch niet erg groot geweest moet zijn. Maar, behalve uit de omstandigheid, dat hij toch ook wel werken in die beide talen bezat, moeten wij ook uit de aanwezigheid van een Fransch-Italiaansche-Spaansch lexicon in zijne boekerij wel afleiden, dat geen van deze beide talen geheel „terra incognita” voor hem was. Zelfs van het Maleisch schijnt hij wel een en ander geweten te hebben, gezien zijn bezit van een „Spraeckboeck” voor die taal.

De „praktijk des levens” betreffen een werkje van Waningeus „Tresoir vant italiaensche boeckhouden” en de „Sentbrieffschrijver” van den bekenden Amsterdamschen stadssecretaris Daniël Mostaert. Populair-medisch waren waarschijnlijk twee boeken, resp. getiteld „La composition du corps humayn” en „Usage des vomitoires.”

Storm was, als zoovele Nederlanders uit de 16e en 17e eeuw, geenszins afkeerig van theologie en theologische strijdvragen. Waarschijnlijk heeft hij niet tot de militante en onverdraagzame Calvinisten behoord. De samenstelling van

---

het deel zijner bibliotheek, dat uit theologische werken bestaat, doet mij eerder vermoeden, dat hij een „libertijn” was.

Allereerst bezat Storm zelfs eenige boeken op Roomsche-Katholiek theologisch en kerkelijk gebied. Reeds dit pleit voor zijne verdraagzaamheid; voor een „preciezen” Calvinist zou reeds het bezit van zulke werken een gruwel zijn geweest. Hiertoe behooren: een „Breviarium Romanum”, een „Missale Romanum” en „Litterae Societatis Jesu.” Van de werken der kerkvaders bezat Storm van Augustinus het bekende werk „De civitate Dei” in Hollandsche vertaling onder den titel „Van de stad Goochts” en een ander, minder bekend werk, „De perfectione iustitiae hominis”, van Lactantius een van diens twee werken, waarschijnlijk de „Institutiones divinae”, misschien ook zijn andere werk, „De mortibus persecutorum.” Vermelden wij verder in dit verband nogmaals de „Imitatio Christi” van Thomas a Kempis. Ten slotte noem ik nog Platina’s „De vitis pontificum Romanorum” en een half-historisch, half-theologisch werk „Oorspronck van alle moninclycker ende ridderlycke ordre” („int duyts”, voegt de klerk er bij). Half op theologisch, half op iuridisch terrein ligt het „Edictum Philippi (Philips II) de librorum prohibitorum catalogo observando.” De „Catalogus librorum prohibitorum” is de lijst van boeken, die door Katholieken niet gelezen mogen worden en is bij Katholieken en niet-Katholieken meer bekend onder zijn gewonen naam, den „Index (librorum prohibitorum).”

Ook, en dit werk vormt een overgang naar de afdeeling Protestantsche boeken in Storms bibliotheek, vond ik den titel „Bulla Leonis contra Luterum.”

Storm had, als hij zelf al geen Arminiaan of althans Arminiaansch-gezind was, in ieder geval belangstelling voor de geschilpunten tusschen Remonstranten en Calvinisten. Men overtuige zich daarvan aan de hand van het volgende boekenlijstje.

„Anatomie de l’Arminianisme” van den Franschen theoloog Du Moulin (Molinaeus), eene „Oratie” van den bekenden Remonstrantschen theoloog Simon Episcopus, eene „Verclaringe der Remonstranten”, P.I.A. (dergelijke afkortingen komen in den catalogus wel meer voor) „Vande predestinatie”. Verder nog „Arminii gevoelen van de praedestinatie” en de „Conferentie wegens de praedestinatie, gehouden in den Hage” (dit is de bekende conferentie van 13 Augustus 1609 tusschen Arminius c.s. en Gomarus c.s.). Via het „Oordeel vant synodus tot Dordrecht”, de „Acta sinodi Dordracensis” en de „Bedenkinge vande universiteyt tot Leyden over de beroepinghe Vorstii” (Vorstius was de in 1610 benoemde opvolger van Arminius als hoogleeraar te Leiden) komen wij tot de politieke zijde der beroerten tijdens het twaalfjarig bestand. Daarop hebben betrekking het boek van Wttenbogaert „Vant ampt der overhey” (1610), voluit geheeten: „Tractaet van ’t Ambt ende Authoriteyt eener Hooghe Christelycke Overheydt in Kerkelicke Saecten”, het bekende pamphlet tegen Oldenbarnevelt, genaamd „Practycque vanden Spaenschen Raet” en een pamphlet van den bekenden contra-Remonstrantschen predikant Adriaen Smout, met den echt-17e-eeuwsch-wijdloopigen titel: „Onschuldte ende Afwijzinghe Adriani Smoutii over ’t ghene hem van weghe de t’onrecht verdachte predikanten toeghewesen is in hun Aenwijsinghe, enz., onder den naam P. Cupi ende de letteren C.S.a.G. binnens maendts wtgegheven”, een verweerschrift tegen een pamphlet met een

---

---

even wijdloopigen titel, n.l. „Aenwijzinghe van de onbehoorlijcke wijze van doen die mr. Adriaen Smout gepleecht heeft in zijn boeck, ghenamt Eendracht, enz., door Petrus Cupus, dienaar des goddelijcken woordts tot Cralingen.”

Nog enkele titels van andere werken van theologischen of stichtelijken aard, in Storms bibliotheek aanwezig zijn : Cornelis Niellius ¹⁾ „Le cantic des cantics” (d.i. het Hooglied), Coornherdt, Proces van Ketterdom (over het tegen dezen bekenden humanist gevoerde proces wegens ketterij), Verder een „Tafel vant laeste oordeel” (waarschijnlijk geen boek, maar een prent), „Het Vader Ons” (dezen titel schrijft onze klerk geheel met hoofdletters, evenals den volgenden), „De heerlijkheyt Jesu Christi”, de „Paraphrasis psalorum Davidis” van den Schotschen dichter Buchanan (in den catalogus is de titel : „Buchanani par. raf. psalm.”!) „Voorbereidinghe tot het avontmael” en de „Historia del scismo del Reymo de Inglaterra” (over de afscheiding der Engelsche van de R.K. Kerk onder Hendrik VIII).

Natuurlijk ontbrak in Storms huis een exemplaar van den Statenbijbel niet. Het wordt ons beschreven als : „Een Bijbel in folio vande nieuwe oversettinge, met copier beslagen.” Daarnaast bezat Storm echter ook nog een Franschen, een Engelschen en een Latijnschen bijbel en bovendien nog eene Italiaansche en eene Engelsche uitgave van het Nieuwe Testament. Ik eindig met een drietal titels, betrekking hebbende op het Oranjehuis, waaruit wij waarschijnlijk wel mogen besluiten, dat Storm een Oranjeklant is geweest : „Het overlijden van Fredrick Hendrick, prince van Orangien”, „Loffdichten van (d.i. op) Fredrick Hendrick prince van Orangien” en de „Apologie van Willem, prince van Orangien”, de bekende verdediging van den Vader des Vaderlands tegen den door Philips II over hem uitgesproken ban.

Storms bibliotheek is, zooals de lezer ziet, voor een deel de neerslag zijner eigen belangstelling in diverse richtingen, maar voor een minstens even groot deel die van de belangstelling van den gemiddelden Nederlandschen burger der 17e eeuw. Daarom is eene bespreking als deze van meer dan incidenteel en anecdotisch belang. Zij is eene kleine cultuurhistorische bijdrage. Ik hoop te zijner tijd elders eene zoo volledig mogelijke lijst van de in Storms bibliotheek aanwezige boeken te geven en houd mij inmiddels aanbevolen voor toezending van gegevens betreffende oude bibliotheken, die den lezers in archieven of elders onder oogen mochten komen.

De illustraties van dit artikel, vervaardigd door den heer C. F. Jansen, den bekwamen fotograaf van het Amsterdamsche gemeente-archief, geven twee aan twee het begin van den inventaris van Storms inboedel in de minuut en in de grosse en een stuk uit den eigenlijken „Catalogus Librorum”, eveneens in de grosse en in de minuut. De transcripties van beide staan ten dienste van de lezers, die minder goed met het oude schrift vertrouwd zijn, hieronder afgedrukt. ²⁾

---

¹⁾ De vader van den bekenden Carolus Niellius, den eersten vasten predikant der Remonstranten te Amsterdam.

²⁾ Door een verzuim van den drukker zijn de transcripties in plaats van bij de facsimiles eerst thans afgedrukt.

TRANSSCRIPTIES
I en II

Inventaris van alle de goederen, middelen ende effecten, naergelaten ende metter doot ontruijmt bij den Edelen Heer Gerard Storm zaliger, in zijn leven Raet Fiscael ter Admiraliteyt binnen deser Stede, gemaect bij mij, Adriaen Lock, notaris publicq bij den Hove van Hollant geadmitteert, t'Amsterdam residerende,¹⁾ ten versoucke ende opt aengeven van den Edelen Heer ende mr. Isaack Pauw,²⁾ Heer van Achtienhoven, oudt-schepen deser stede, als bij de Edele Heeren Weesmeesteren gestelde voocht over de naergelaeten kinderen van den voors. Gerard Storm zaliger ende is deze inventaris begonnen ende voltrocken ten tijde als hier achter in de staert³⁾ uijtgedruckt staet.

Int voorhuijs

Een schilderie van Democrates.

III en IV

Historie van Engelandt en Schotlant int Frans, een stuck.

Lexicon Scapule, een stuck.

Historie vande oorloge in Italien int Frans.

De Nederlantse Historie van Pieter Corneliss. Hooft.

Explication des fablies.

Thrianus, een stuck.

Suares de Legibus.

Pieter Bor Christiaens in ses stucken.

---

¹⁾ De woorden „publicq” t.e.m. „residerende” staan alleen in de grosse.

²⁾ Pauw was een aangehuwde neef van Storm; ziehier de familieverwantschap:
Hendrik Storm, huwt Johanna Wagewijns

Gerard Storm, huwt Agnes de Harde   Maria Storm, huwt Christoffel van Hoven

Gerard Storm, Hendrik Storm, Maria Storm, Margaretha Storm

Barbara Johanna van Hoven, huwt Ysaack Pauw

³⁾ Deze „staert” luidt als volgt: Aldus geïnventariseerd ende beschreven ten versoucke ende opt aengeven als int hooft van desen inventaris, de welcke begonnen is den 29en October a^o 1650 ende voltrocken den 26 November daer aenvolgende ende bij den Edelen Heer Pauw onderteijckent den 12 December a^o voors. Aldus oprecht. Gedaan t'Amsterdam ten dage ende jaere voornoemt.

Op de grosse staat nog:
Opgebracht ter weescaemer bij den Heer
Mr. Ysaack Pauw, Heer van Achtienhoven
den 13 December 1650, presentibus Claes
Pietersz. Tulp, Cornelis Boom, weesmeesters.

Quod attestor rogatus
(w.g.) Adriaan Lock
nots. publ. 1650

CURIOSA, RARIORA RARISSIMA, UNICA

DOOR J. D. C. VAN DOKKUM

Men verwachtte hier geen bibliographische opsomming van zeldzame boeken. Daarvoor heeft o.a. Theodor Grässe gezorgd in zijn „Trésor des livres rares et précieux”, welke gedurende de jaren 1858 tot 1869 in zeven deelen het licht zag. Het is natuurlijk niet de eenige bron voor den bibliophiel, maar toch wel de voornaamste. Een origineel exemplaar van dit boek is thans reeds op zichzelf een zeldzaamheid. Er is echter eenige jaren geleden een anestatische nadruk van verschenen, die in de leemte van beschikbare exemplaren van dit gezochte werk voorziet, dat nevens Quaritch en Brunet onontbeerlijk is in het handapparaat van elke groote bibliotheek.

Ik noemde daar het woord „gezocht”, of om den term te gebruiken die in antiquariaats-catalogi dit begrip aanduidt, „recherché”, en dit verschaft mij bij deze *algemeene beschouwingen* over zeldzame en merkwaardige boeken een punt van uitgang.

Om kostbaar of waardevol te zijn, is het niet voldoende dat een boek *zeldzaam* is, het moet ook *gezocht* zijn. Dit laatste bepaalt zijn handelswaarde nog veel dringender dan het eerste, want de mode spreekt bij het verzamelen een hartig woordje mee.

„Habent sua fata libelli” zegt een bekende spreuk en over de lotgevallen van sommige boeken zou een roman te schrijven zijn.

De lezer, die in dergelijke bibliographische fantasieën belang stelt moet er het curieuse boek van Thomas Fagnell Dibdin (1776—1847) „Bibliomania”, maar eens op nalezen. Hij is het type van den romantischen boekenliefhebber, die zijn sujetten voor u leven en spreken doet.

Het zijn lang niet altijd de beste eigenschappen van een boek, die den graad van zijn zeldzaamheid of merkwaardigheid bepalen. Evenals bij postzegels is het soms alleen een toevalligheid, die het kostbaar of gezocht maakt. Het is menigmaal een enkele passage in den tekst, een omissie, een bijvoeging in den titel, een drukfout zelfs, die sommige exemplaren van een uitgave tot begeerenswaardig bezit voor verzamelaars maken kan. Een enkele plaat, een kaart, een voorrede, die in het meerendeel der exemplaren ontbreekt, kan de uitverkorenen, die deze wel bezitten, onder duizenden exemplaren van één zelfde editie onderscheiden.

Doorgaans berust deze onderscheiding trouwens op een historische gebeurtenis b.v. een onderdrukking van de uitgave om godsdienstige, politieke of persoonlijke redenen; de vernietiging der eerste exemplaren, die van de pers kwamen en een voortzetting der uitgave met eenigszins gewijzigden inhoud. De enkele exemplaren, die aan de catastrofe ontsnaptten, zijn dan natuurlijk „recherché”.

Dergelijke gevallen treft men veelvuldig aan in den hervormingstijd en in tijden van politieke woelingen, gelijk de revolutie van 1789. Aan deze woelige dagen hebben we vooral ook de vele zeldzame pamfletten en strijdschriften te danken, waarvan sommige te vuur en te zwaard vervolgd werden.

Herhaaldelijk is het ook geschied, dat persoonlijke overwegingen de onderdrukking eener uitgave gewenscht maakten, niet alleen bij schotschriften, maar

---

ook bij publicaties, die door de auteurs naderhand, om onjuiste voorstellingen of gewetenswroeging, betreurd werden, zoodat ze zelf jacht maakten op de reeds verspreide exemplaren, deze overal waar ze die grijpen en vangen konden terug kochten en vernietigden.

Volkomen onschuldig uitziende boeken hebben soms dergelijke lotgevallen beleefd. Ik herinner hier bijvoorbeeld aan het feit, dat de familie van Richard Wagner in de laatste jaren van de 19de eeuw een levensbeschrijving van den meester heeft vervolgd en allerwegen opgekocht, die naar men meende, compromiteerende mededeelingen bevatte.

Vaak ook ontleent het zeldzame exemplaar zijn onderscheidende eigenschappen aan geheel uiterlijke kenmerken. De oude meester-drukkers vervaardigden vaak enkele specimina hunner werkstukken op groot papier, op perkament, op zijde; met zorgvuldig uit de hand gekleurde prenten; met een buitengewoon fraaien band in handvergulding, gelijk o. a. de prachtig versierde Elzevier-bijbels, door Magnus Hendriksz in rood marokijn gebonden, met fraai bewerkte snede van vogels en bloemranken in kleuren op goud.

Veel waarde wordt ook doorgaans gehecht aan boeken met geschreven dedicatiën van den auteur, of zelfs aan het feit, dat een ex-libris of een handteekening er op wijst, dat een werk in het bezit is geweest van een beroemd geleerde of een vorst. Laatstgenoemde oorspronkelijke bestemming blijkt veelal uit een fraaien band met ingestempeld wapen.

Menigeen zal dit alles van geringe beteekenis achten en misschien zal hij het zelfs wel als „Spielerei” beschouwen, doch men neme in aanmerking, dat de psychologie van den verzamelaar niet de psychologie is van Jan- en-alleman. Verzamelen is zoowel een hartstocht als een soort eeredienst en om dit ten volle te begrijpen, is het bijna noodzakelijk zelf verzamelaar te zijn. Het bezit van mooie, interessante, bijzondere dingen is een bron van genot, „a joy for ever!”

Voor den intelligenten verzamelaar bestaan er evenwel ook echte en valsche diamanten. Niet geheel sympathiek doet het aan, dat sommige uitgevers ten huidige dage dergelijke zeldzame specimina improviseeren. Het zijn vooral de Franschen, die dit kunstmatig kweeken van rariora op de spits drijven.

Nagenoeg van alle Fransche belletristische boeken wordt een klein aantal genummerde exemplaren gedrukt op Japansch papier of op „Van Gelder”. Bij plaatwerken worden soms een paar oorspronkelijke teekeningen van den illustrator aan de keuruitgave toegevoegd; bij werken van beroemde auteurs nu en dan een eigenhandig geschreven bladzijde. Kan men deze fabricatie van zeldzaamheden anders beschouwen dan als een geldmakerij en een modegril? Ze missen de historische kern, den heiligenschijn, die aan het echte curiosum innerlijke waarde verleent. Dat in later tijd deze kunstmatig gekweekte rariora de prijzen zullen opbrengen, die ervoor betaald werden, is aan ernstigen twijfel onderhevig, tenzij ze op zichzelf de beteekenis hebben van belangrijke kunstwerken.

Ik wil daarmee natuurlijk in het minst niet beweren, dat het verzamelen van mooie, moderne boeken niet een edel bedrijf is. Het principe, dat aan zulk een verzameling ten grondslag ligt, is er trouwens ook een van veel hooger orde.

(Wordt vervolgd)

GEGEVENS BETREFFENDE UTRECHTSCHEN STATEN-,
STADS- EN ACADEMIEDRUKKERS

MEDEGEDEELD DOOR G. A. EVERS

II. STADSDRUKKERS

(Voortzetting van bladz. 16)

1671 MEINARDUS VAN DREUNEN

Meinardus van Dreunen, ord^s. drucker vande Academie alhier, is bij dese aengenomen tot Stads drucker, in plaats van Amelis van Paddenborch.

Resolutie der Vroedschap, 30 Maart 1671.

Meijnard van Dreunen, stadtsdrucker, betaelt een en vijftich gl. voort drucken van allerley ordonnantien, publicatiën, kerckel. attestatien etc., dus uts 1j. gl.

Kameraarsrekening 1670/1671, blad ongenummerd.

Soortgelijke betalingen worden blijkens de kameraarsrekeningen ook in de eerstvolgende jaren gedaan, de laatste in 1682/1683 als volgt :

Meinardus van Dreunen noch betaelt de somme van hondert veertig guldens in voldoeninge van sijn specificatie van gedruckte ordonnantien, publicatien ende ten dienste vande stad over de jare deser reeckeninge, blijkende uts cxl gl.

Alsvoren 1682/1683, blad ongenummerd.

Uit zijn later te vermelden werkzaamheid voor de hoogeschool valt op te maken, dat Meinardus van Dreunen reeds in 1654 als drukker gevestigd was. Aanvankelijk moet die drukkerij in het ouderlijk huis ondergebracht zijn geweest, want op de titels van uitgaven uit 1659 en 1664 staat „onder de Doncker-gaart” als woonplaats vermeld. Volgens het huisgeldregister van 1653 bewoonde zijn vader, de stadswachtmeester Johan van Dreunen, daar een perceel als eigenaar en volgens het register van 1671 woonde daar toen nog diens weduwe Haesgen van Bermentloo. Het was aan den waterkant het tweede perceel aan het zuid-einde der straat, welk huis met het naastgelegen hoekhuis omstreeks het laatstgenoemde jaar door de stad werd aangekocht en gesloopt. Naar de nu nog aanwezige open ruimte te oordeelen, moeten die panden een zeer geringe oppervlakte beslaan hebben.

Omstreeks 1669 is Van Dreunen naar het Munsterkerkhof, eigenlijk de Korte Nieuwstraat, verhuisd. Blijkens het huisgeldregister van 1671 woonde hij reeds sedert 1669 aan de oostzijde van de „Korte nyeu straat”, volgens titels zijner uitgaven van 1671 en 1674 was zijn drukkerij echter „op 't Oude-Munsters-Kerck-hoff” gevestigd. Eertijds werden de drie huizen tusschen het Domplein, (het vroegere Munsterkerkhof) en de Trans door de bewoners bij voorkeur tot

---

het Munsterkerkhof gerekend en eigenlijk maken ze ook meer deel van dat plein dan van de Korte Nieuwstraat uit. Zeer waarschijnlijk woonde Van Dreunen in het tegenwoordige huis n°. 4 aan de oostzijde der Korte Nieuwstraat. In het huisgeldregister van 1687 staat het pand nog op zijn naam ingeschreven, niet-tegenstaande hij het reeds in 1683 op naam zijner dochter Maria had laten overschrijven.

Van Dreunen was meer drukker dan uitgever en boeken van eenigen omvang zijn dan ook niet door hem in 't licht gegeven. Uit de jaren 1656 tot 1681 zijn een twaalfstal zijner uitgaven bekend. Met ingang van 1684 heeft Van Dreunen, die huizen bezat en hypotheken had uitstaan en dus een welgesteld man geweest moet zijn, de zaken aan kant gedaan, doch nog in 1685 in samenwerking met Willem van Walcheren, den lateren custos der academische bibliotheek (1686—1703), een vrij omvangrijk boek uitgegeven, dat kennelijk reeds voor de overdracht zijner zaak in bewerking was genomen. Van Dreunen overleed hoogbejaard in 1717.

Zie ook bij Academiedrukkers.

Meynart, soon van Johan van Druenen ende Haesgen van Bermelio (lees: Bermentlo), wonende onder de Donckergaert.

In de Buurkerk gedoopt, 17 October 1630.

Meijnardus van Druenen (en) Elisabeth Vos.

In het Anthoniegasthuis getrouwd, 12 Mei 1657.

Elisabeth Vosch, huysvrouw van Meijnardus van Dreunen, overleden onder de Donckere garde, den 2en deses smorgens omtrent 8 uren, nalaetende haer man met echte onmundige kinderen.

Overleden 10 Februari 1662, in de Buurkerk begraven.

Meynardus van Dreunen, wedunaer en Catharina Wessels, weduwe. Getuijgen de professor Leusden (en) Maria van Dreunen.

In het Anthoniegasthuis ge(her)trouwd, 29 Maart 1681.

Catharina Wessels, huysvrouw van Meynardus van Dreunen.

Overleden 16 Augustus 1685, in de Weeskerk begraven.

Meinardus van Dreunen, laet na een mundige dochter, die is overleden op d'Springwegh ontrent d'Brandsteegh.

Overleden 30 Januari 1717, in de Geertkerk begraven.

Wernard Barbe, procureur des gerechts, als speciale gemagtichde van Meynardus van Dreunen, borger deser stad, ende verklaarde hij comparant in die qualité te transporteren ende in vollen eijgendom over te geven aen ende ten behoeve van Maria van Dreunen, sijns principaals dogter, sekere huysinge ende erve, staende ende gelegen alhier binnen Utrecht op den hoek van de Korte Nieustraat aan het Oudemunsterskerkhof, daer ten zuyden Mr. Hendrik de Heusch, advocaat, ende ten noorden Do. Gualterus van Nellesteyn, bedien aer des goddelijken woords alhier, naast gehuyst ende geërft sijn. . . .

Register van transporten en plechten, 27 December 1683.

1684 JURRIAAN VAN POOLSUM

De Vroedschap, gelet op de requeste van Meinardus van Dreunen, heeft in

---

desselfs plaetse aengesteld Joriaen van Poolsum tot stads drucker ende François Halma tot drucker vande academie, mits hun regulerende na d'instructie, algereets gemaectt off noch te maken.

Resolutie der Vroedschap, 11 Februari 1684.

Jurriaen van Poolsum betaelt de somme van twee hondert vier en vijftig gulden, in voldoeninge van sijn specificatie, van geleverde ende ingebonden boecken, pampier, gedruckte publicatien, over den jare deser reeckeninge, dus bij uts. ij^c liij gl.

Kameraarsrekening 1683/1684, blad ongenummerd

Overeenkomstige posten staan in de volgende rekeningen verantwoord, het laatst in 1688/1689 als volgt:

Jurriaen van Poolsum betaelt de somme van twee hondert ses en dertig gulden, in voldoeninge van sijn specificatie van gedruckte familiegeldssommatiën, ordonnantien, publicatien, geleverde schrijfboecken enz. vanden 1 October 1688 tot 1 April 1689, dus bij specificatie, ordonnantie en quitantie ij^c xxxvi gl.

Hem noch betaelt de somme van twee hondert tien gulden in voldoeninge van sijn specificatie ter sake als voren vanden 1 April tot den 1 October 1689, dus uts. ij^c x gl.

Als voren 1688/1689, blad ongenummerd

Betrekkelijk kort nadat Jan van Waesberge omstreeks 1660 Utrecht verlaten en sijn zaak geleidelijk naar Amsterdam overgeplaatst had, was Jurriaan van Poolsum in diens huis „opde Plaets, recht tegen over 't Stadhuis” als boekdrukker en boekverkooper gevestigd (vgl. Jan van Waesberge te Utrecht. In: Het Boek V- 1916, bl. 281—287). Verondersteld mag dus worden, dat Van Poolsum het vak bij Van Waesberge heeft geleerd en, als gevolg van de omstandigheden, op zeer jeugdigen leeftijd diens Utrechtsche zaak heeft overgenomen en voortgezet.

Uit de feiten dat hij reeds in 1666 in staat was te trouwen, het door hem bewoonde huis in 1679 te koopen en in 1682 f 2000 van de daarop gevestigde hypotheek van f 5000 af te lossen, mag de gevolgtrekking gemaakt worden, dat hij niet onvoordeelig heeft gewerkt. Dat huis lag aan de Stadhuisbrug en was het tweede perceel van het hoekhuis af, welk hoekhuis toen tot de Snippevlucht (nu Oudegracht) werd gerekend. Het werd voor eenige jaren gesloopt en het terrein met dat van de omliggende huizen voor den bouw van het magazijn „De Zon” der firma Vroom en Dreesman gebezigd.

Drukkersmerk van Jurriaan van Poolsum.

Van Poolsum schijnt zich hoofdzakelijk op de drukkerij en den boekhandel te hebben toegelegd, want er zijn maar enkele door hem als uitgever verzorgde boeken bekend. In de jaren 1678—1680 was hij deken van het boekverkoopers-gilde en nam hij dus een vooraanstaande plaats onder de vakgenooten in.

Hij stierf in 1690 op 45-jarigen leeftijd; uit de achterstaande vroedschaps-resoluties van 8 September 1690 en 25 October 1697 blijkt, dat zijn weduwe toen de leiding der zaak in handen nam, al verzocht ze de gunst van het stadsdruk-schap ten behoeve van haar onmondige zoons. Eerst wist ze die gunst ten name van haar 13-jarigen zoon Gerrit te verwerven en nadat deze in 1697 overleden was, slaagde ze erin haar tweeden zoon, den 16-jarigen Jacobus tot stadsdrukker te laten aanwijzen. Zoolang die zoons minderjarig waren, dat was tot bijna haar dood in 1708 toe, heeft de stadskameraar de kosten van het stadsdrukwerk aan haar als voogdes uitbetaald.

De hierboven aangeduide vroedschapsresoluties toonen ook aan, dat het stadsdrukkerschap niet geheel ter vrije begeving van het stadsbestuur werd gere-kend, maar dat met overneming van den vorigen drukker tegen geldelijke vergoe-ding rekening werd gehouden. Uit die resolutie blijkt immers, dat daaromtrent een accoord tusschen Van Dreunen en Van Poolsum bestond en dat de vroedschap de nakoming dezer overeenkomst eischte. Die overeenkomst zal wel notarieel vastgelegd zijn, maar is tot heden niet aan het licht gekomen.

Jurriaen, soon van Dirck van Poolsem en Magrita Beyers, woonende aen Prekerskerckhoff.

In de Jacobiekerk gedoopt, 6 April 1645.

Willempgen, dochter van Dirck Dircksen van Velsen ende Trijntien Willems.

In de Jacobiekerk gedoopt, 24 Juni 1646.

Jurriaen van Poolsum, jongman ende Willemina van Velsen, jonge dochter, beyde wonende alhier. Get(uigen) van den bruydegom, sijn vaeder Dirck van Poolsum, vande bruyt, haer moeder Trijntjen Willems, huysvr. Peeter Jansen Kelfken.

In de Jacobiekerk getrouwd, 22 Maart 1666.

Johannes Jansonius van Waesbergen, coopman in boecken tot Amsterdam, voor hem selven ende als man en voogd van sijn huysvrouw, daer hij te deser tijt blijckende geboorte bij is hebbende, ende verclaerde hij comparant te cederen, transporteren, op te dragen, ende in vollen eygendom over te geven aen ende ten behoeve van Jurriaen van Poolsum, boeckvercoper alhier binnen Utrecht, sijn huysvrouw ende erffgenamen, seeckere huysinge, erve ende grond . . . . staande ende gelegen alhier binnen Utrecht aende Stadtplaetse, daer suyd-waarts de heere Muyden ende noordwaerts Agnietjen Wolfs met haerluyder huysinge, ofte wie andersints daer naest ende omme gelegen sijn, sulx het selve hem comperant bij mr. Maurits van Steenwijk . . . . opden vijftwintigsten May xvi^c ses en veertigh getransporteert is, renunciierende hij comparant daer van ende van alle brieven ende bescheyden, daer van roerende en spreekende, ten behoeve voornoemt, met belofte vande voorschreve huysinge te sullen vrijen ende waren als erffcoop recht is . . . . op de laste daer op hij comparant de voorschreve huysinge volgens coopcedulle met den voornoemden Poolsum den negenden

---

January xvi^c vier en tseventigh opgerecht, aenden selven Poolsum vercoft heeft, ende bekende hij comparant vande coopenningen voldaan, vergenoegt ende betaelt te wesen, sonder arch.

Register van transporten en plechten, 20 Juni 1679.

Uit de marginale aantekening bij de daarop betrekking hebbende transportacte van 25 Mei 1646 blijkt, dat Van Poolsum de hypotheek van f 5000, welke toen door Van Waesberghe op het pand was gevestigd, had overgenomen en dat 6 September 1682 f 2000 door hem, 25 Mei 1723 de resteerende f 3000 door zijn zoon Jacobus ais toenmalige eigenaar werd afgelost (Vgl. „Het Boek” V-1916, bl. 283).

Jurriaen van Poolsum, laet nae sijn vrouw met onmundige kinderen.

In de Jacobiekerk begraven, 8 September 1690.

Willemina van Velsen, weduwe van Jurriaen van Poolsum, laet na mundige en onmundige kinderen, op d'plaets over 't stadthuys.

In de Jacobiekerk begraven, 26 Juli 1708.

1690 GERRIT VAN POOLSUM

Gehoord de lecture van de requeste van Willemina van Velsen, wede. van Jurriaen van Poolsum, versoekende dat vermits het overlijden van haer man desselfs oudste zoon Gerard van Poolsum, ten behoeve van haer supplte. ende hare onereuse familie met deser stads druckerije mochte worden gebeneficieert ende begunsticht op de laste van het accord met Meynardus van Dreunen aengegaen. Heeft de vroedschap daer in geconsenteert, ende den voorn. Gerard van Poolsum met deser stads druckerije begunsticht ten behoeve vande wede. ende desselfs onereuse familie, des dat hij gehouden blijft te achtervolgen het accord bij sijn vader met Meynardus van Dreunen aengegaen, ende bij de vroedschap is geaccordeert.

Resolutie der Vroedschap 8 September 1690.

De wede. van Jurriaen van Poolsum betaelt de somme van tweehondert vier en dertig gulden, in voldoeninge van haer specificatie van gedruckte billetten van familiegelden, ordonnantien, publicatien, geleverde schrijfboecken, pampier enz. tsedert October 1689 tot 1 April 1690, dus bij specificatie, ordonnantie en quitantie. ij ^c xxxiiij gl.

Haer noch betaelt de somme van twee hondert twintig gulden, in voldoeninge van haer specificatie van uts. tsedert April tot October 1690, dus uts. ij ^c xx gl.

Kameraarsrekening 1689/1690, blad ongenummerd.

Gerrit van Poolsum, die in 1690 op 13-jarigen leeftijd tot stadsdrukker werd benoemd, is slechts 20 jaar oud geworden. Als minderjarige heeft hij dus onder de verantwoordelijke leiding zijner voogden gestaan. Het stadsbestuur betaalde de geleverde drukwerken derhalve niet aan hem, doch tegen kwitantie zijner moeder uit. Blijkbaar zijn in dit tijdvak slechts de loopende zaken gaande gehouden.

Gerrit, soon van Jeurriaen van Poolsum ende Willemyna van Velsen, getuigen :

NAAMWYSER,

Waar in aangewesen worden de

Namen en Woonplaatsen

VAN DE

Heeren van den Ed: Hove

VAN

UTRECHT,

Als mede van eenige Bedienden
der selve.

Te UTRECHT,

By JACOBUS van POOLSUM,
Ordinaris Stads Drukker, tegen over
het Stadhuis, 1707.

Titelblad van het door Jacobus van Poolsum,
voor het eerst in 1707 uitgegeven „Heereboekje”

guldens in voldoeninge van haar specificatie voor gedrukte biljetten van familie-
geld, ordonnantien, publicatien, geleverd papier, pennen, lak &c. van October
1706 tot April 1707, dus. . . . v^c lxx guld.

Haer nog wegens leverancie als voren de somme van vierhondert guldens
sedert April tot October 1707, dus bij utsupra iv^c guld.

Kameraarsrekening 1706/1707, blad 34 a-b

Sindsdien werden de betalingen van stadswege aan haar inmiddels meerder-
jarig geworden zoon gedaan.

Aan Johan (lees Jacobus) van Poolsum betaalt de somme van vijfhondert
guldens in voldoeninge van zijn specificatie voor gedrukte biljetten van familie-
geldt, ordonnantien, publicatien, geleverd papier, pennen, lak &c van 20 Oct. 1707
tot 7 April 1708, dus. . . . v^c guld.

Haar (lees hem) nog wegens leverancie als vooren de somme van vijfhondert

Gerard ende Dorothea van Poolsum.
In de Buurkerk gedoopt, 25 October 1677.

Gerardus van Poolsum, laet nae zijn
moeder.

*In de Jacobiekerk begraven, 3 October
1697.*

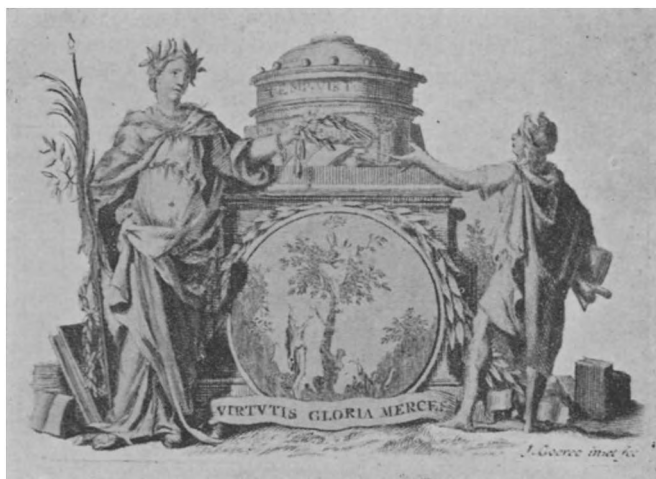
1697 JACOBUS VAN POOLSUM

Gehoord het rapport vande heeren
borgemeesteren, nopende 't versoek van
de weduwe van Juriaan van Poolsum bij
requeste den 11en October 1697 gedaan.
Heeft de vroedschap vermids het over-
lijden van des suppliantes zoon Gerrit
van Poolsum, met de drukkerije deser
stad gebeneficieerd Jakobus van Poolsum
haar anderen zoon: ende dat ten behoeve
vande de voors. weduwe en deszelfs
onereuse familie op den last van het
accoord met Mynardus van Dreunen
aangegaan.

Resolutie der Vroedschap, 25 October 1697.
. . . . heeft de vroedschap nog de heeren
gecommitteerden ter finantiekamer ge-
authoriseerd om met Jacob van Poolsum,
stadsdrukker te reguleren tdrukken van
stadsbiljetten en publicatien.

Alsvoren, 19 Juli 1717.

De wede. van Juriaan van Poolsum be-
taalt de somme van vijfhondert seventig

Drukkersmerk van Jacobus van Poolsum, dat in kopergravure in verschillende vormen op de titels zijner uitgaven voorkomt.

dartigh guldens t'zedert 15 April 1708 tot 11 October 1708 dus bij utsupra
v^c xxx guld.

Alsvoren, 1707/1708, blad 28a-b.

Overeenkomstige betalingen staan in de eerstvolgende rekeningen verant-
woord, de laatste maal als volgt :

Aan den stads boekdrukker Jacobus van Poolsum, de somme van negen-
hondert negen en tagtig gulden, vijftien stuivers, voor geleverde boeken, papier,
pennen etc. ten dienste van de stad bij ordonnantie van den 22 Augustus 1757
f 989.15.—

Alsvoren 1755/1756, blad 48b.

Jacob van Poolsum, in 1697 op 16-jarigen leeftijd als stadsdrukker aangewezen, heeft het bedrijf in het ouderlijk huis voortgezet. Hij is een ondernemend man geweest, die de zaak, zoodra hij bij zijne meerderjarigheid de leiding had verkregen, tot groote hoogte heeft opgevoerd. Tal van groote, typografisch fraai en degelijk verzorgde werken, die hun wetenschappelijke waarde tot in den tegenwoordigen tijd gehandhaafd hebben, zijn door hem uitgegeven. Voor sommige periodieke uitgaven, die nog in gewijzigden vorm bestaan, heeft hij den grondslag gelegd. Reeds in 1714 werd de werk- en magazijnruimte uitgebreid en werd een belendend perceel aan de Snippevlucht, genaamd „Die Santcuyt” (later Oudegracht 169 en voor eenige jaren eveneens in het complex van het magazijn „De Zon” opgenomen), aangekocht, zoodat een rechthoekig op het huis aan de Stadhuisbrug aansluitende uitbreiding naar de Oudegracht werd verkregen. De beide aanvankelijk op dit pand rustende hypotheken bleken volgens zijn testament van 1762 spoedig afgedaan te zijn.

In 1724 werd het laatste gedeelte (3000 gulden) van de door zijn vader op het huis aan de Stadhuisbrug gevestigde hypotheek afgelost. Omstreeks 1750 droeg hij de zaak aan zijn eenigen zoon over, die echter nog vóór hem (1760) kwam te overlijden, zoodat het bedrijf door diens weduwe moest worden voortgezet. Uit het acht dagen voor zijn dood in 1762 ten overstaan van notaris Rijk van Vliet opgemaakte testament blijkt, dat hij een gefortuneerd man was geworden, die verscheidene familieleden rijkelijk kon bedenken.

Jacobus, soon van Jeurriaen van Poolsum ende Willemyna van Velsen, getuyge Rebecca van Velsen.

In de Jacobiekerk gedoopt, 26 Mei 1681.

Jacob van Poolsum en Susanna Boom in ondertrouw opgenomen tot Amsterdam den 21 Februari 1710.

Proclamatie tot Amsteldam, acte gegeven om daer te trouwen op den 9 Maart 1710. (Vgl. Kleerkooper-Van Stockum, De boekhandel te Amsterdam. Dl. I. 's Gravenhage 1914, bl. 84).

Ingeschreven te Utrecht, 23 Februari 1710.

Johanna Bol, bejaarde dogter, dewelcke verklaarde te cederen, transporteeren ende in vollen eygendom over te geven aan ende ten behoeve van sr. Jacob van Poolsum, boekverkoper binnen dese stad... sekere huysinge, erve ende grond... gelegen binnen dese stad in de Snippevlugt, daar aan d'eeene zijde den wijnkoper Dekelingh, ende aande andere zijde Lucas van Delden naast gehuyst ende geërft sijn..., renunciërende de comparante daar van geheel ende al... belovende mede vrijdinge ende waringe als erffcoop recht is, nogtans op de lasten van een plechte van vier honderd guldens capitaals ten behoeve van sr. Rump. ... alsmede nog een plechte van twee honderd guldens capitaals ten behoeve van de heer N. Vermeer..., mitsgaders op de lasten van 's heeren ongelden daar van jaarlijcx verschult wordende... bekennende mede van het voorschreve getransporteerde in conformite vande coopcedulle deses in dato den 25 en 26 September 1714 opgereg't van alles vernoegt, voldaan ende betaald te sijn. Sonder arch.

Register van transporten en plechten, 16 October 1714.

Jacob van Poolsum opt St. Janskerkhof, laat na geen vrouw, maar een mondig kindskind, gezonken f 130.—, 16 ellen laken gescheurt.

Overleden 28 Mei 1762, in de Janskerk begraven.

1755 JAN JACOB VAN POOLSUM

De vroedschap gehoord 't favorabel rapport van de heeren burgermeesteren op de requeste den 9e Juny 1755 gepresenteerdt door Jacob van Poolsum, boekverkoper alhier: stelt in desselfs plaatze tot stadsdrukker aan zijn soon Jan Jacob van Poolsum, alsmeede vergunnende aan dezelve de leverancie van papier, pennen, met den aankleven van dien, soo en in dier voegen als zijn vader zulk heeft genoten en thans nog exerceert.

Resolutie der Vroedschap, 16 Juny 1755.

ACTO APPOS

Inquit prefato beati crimonii predi-
cator in libro actuum aplos

Aur psalmista: ambulabunt de virtutibus in virtutes. Post apostoli pauli epistolas dudum vobis volumine translatae. Domini oue rogari carissimi. adus apostolorum compellunt ut transferam in latinum: que librum nulli dubium est a luca anthiocheno arte medico. qui postea insecutus paulo apostolo ceteri factus est discipulus fuisse edum. **L**ucius premit impiorum sepius oneris magnitudo: quia studia invidorum reprehensione digna putant ea que scribimus. **A**llorum nunquam odio et detractione. in nante cetero meum silebit eloquium. **L**ucas igitur anthiochenis natione situs. cuius laus in euangelio canit. apud antiochia medicine artis egregius. et apostolorum ceteri discipulus fuit: postea usque ad confessionem pauli secutus apostolum. sine crimine in virginitate permansit. deo maluit seruire. Qui dogmata et quatuordecim annos erans agens in bethania obiit plenus spiritu sancto: quo instigatus in actuum partibus euangelium scribens. grecis fidelibus incarnationem dei fidei narratione ostendit: euntibus et scripturae descendisse monstravit. **L**ui non immerito scribentorum adu apostolicis prestat in ministerio datur: ut deo in deum pleno. et filio pditionis ostendo. oratione ab apostolis facta. forte dominice electionis numerus completus: sicque paulum consummationem apostolicis adibus dacer. quod contra stimulum calicantem deus elegisset. **Q**uod legentibus et requiritibus deum breui voluit ostendere sermone: quod prolixius aliquid fastidirentibus

prodidisse. scies quod optante agricolam oportet de suis fructibus edere. **Q**uem na diuina subsecuta est gratia: ut non solum corporibus sed etiam animabus. eius proficeret medicina. **S**cribitur pre-
fatio. **I**nquit libro actuum apostolorum.

Quoniam quidem sermo-
nem fecit de omnibus
o throphile qui cepit
ihesus facere et docere:
usque in diem qua
precepit apostolis
per spiritum sanctum quos elegit assumptus
est. **Q**uibus et prebuit septimum diuum post
passionem suam in multis argumentis. **P**er
dies quadraginta appareuit eis: et lo-
quens de regno dei. **E**t auertens prece-
pit eis iherosolimis ne discederent. sed
responderent. **P**ermissionem patris quam au-
ditis inquit per os meum: quia iohannes
quidem baptizauit aqua: vos autem
baptizabimini spiritu sancto non post
multos hos dies. **Q**uia et conuenie-
rant interrogabat eum dicentes. **D**omine:
si in tempore hoc restitues regnum israel?
Dixit autem eis. **N**on est vester nosse tempo-
ra uel momenta que pater posuit in sua
potestate. sed accipietis virtutem super-
uenientis spiritus sancti in uos: et eritis
mihi testes in iherusalem et in omni iuda-
ea et samaria. et usque ad ultimum terrae. **E**t
cum haec dixisset: uidentibus illis eleua-
tus est: et nubes suscepit eum ab oculis eorum.
Lucus: inuenit in celum eum illi: ecce
duo uiri adhaerent iuxta illos in uestibus
albis: qui et dixerunt. **V**iri galilee quid
stans aspicientes in celum? **H**ic ihesus qui
assumptus est a uobis in celum: sic ueni-
et quemadmodum uidistis eum euntem in
celum. **L**uce reuersi sunt iherosolimam a
monte qui uocatur oliueti qui est iuxta
iherusalem: sabbati habitus nec. **E**t cum

HET GRAFISCH MUSEUM

REDACTIELEDEN:

DERDE JAARGANG
NOV. 1933 · NUMMER 3

A. W. BARTEN, J. D. C. VAN DOKKUM
KEES HARTMANS, MENNO HERTZBERGER
B. MODDERMAN EN S. H. DE ROOS

CURIOSA, RARIORA RARISSIMA, UNICA

DOOR J. D. C. VAN DOKKUM

(Vervolg van bladz. 24)

Het was overigens een geheel andere oorzaak, waardoor b.v. de rijk versierde exemplaren der kaartboeken van Blaauw tot stand kwamen. Oorspronkelijk zwart gedrukt, werden de frontispice-titels, de platen, de kaarten door de kaartafzetter zwieriger verlucht, de deelen in de werkplaats der Magnussen fraaiër gebonden, naarmate de opdrachtgevers daarvoor een beteren prijs wilden betalen. Bijna elk exemplaar werd op deze wijze een afzonderlijk kunstwerk, betrekkelijk eenvoudig of praalvol in verhouding tot de fondsen, die de koper ervoor beschikbaar wilde stellen. Aan het vervaardigen van een buit voor collectioneers werd daarbij niet gedacht; het streven naar ambachtelijke schoonheid was wensch en doel zonder verdere bijgedachte. Hierdoor juist werd een werkelijke waarde gewrocht, die tegenover de met voordacht gefabriceerde merkwaardigheden een zeer sterken voorsprong vertoont.

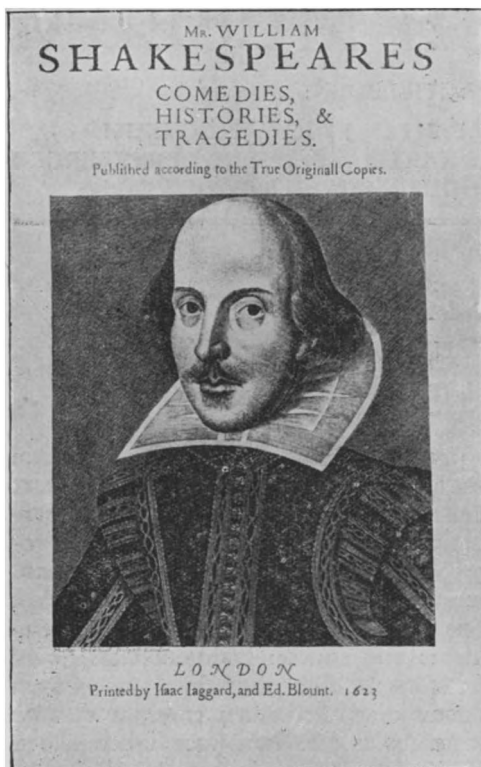
Het echte verzamel-object op boekengebied is dat doorgaans geworden zonder vooropgestelde bedoeling, onbewust, nooit gedacht in zeer vele gevallen.

Een sterk voorbeeld daarvan zijn de zoogenaamde Americana, pamfletjes soms van weinige bladzijden, op behelperige wijze gedrukt door de vroegste kolonisten, die hun nederzettingen stichtten in de nieuwe wereld. Vele van deze geschriften, die voor enkele centen te koop waren, toen ze van de pers kwamen, worden thans met honderden dollars betaald.

De waardestijging van hun werk, (om tot een geheel ander genre van rarissima over te gaan), hebben ook de oudste drukkers niet kunnen voorzien, toen ze door middel van hun primitieve werktuigen, voor sober loon en met geniale vindingrijkheid, hun wiegedrukken wrochten. Hoe zou Gutenberg ooit hebben kunnen vermoeden, dat een exemplaar van zijn 42-regeligen Bijbel eenmaal als een nationaal monument van Duitsche heldenvereering zou worden beschouwd en een kapitaal zou vertegenwoordigen?

Hier nochtans was het een werkstuk van groote schoonheid, dat zijn waarde door de eeuwen heen zag groeien. Wonderlijker en verrassender echter waren de lotgevallen van sommige kleine boeken, die bij hun geboorte niet de geringste aanspraak schenen te maken op merkwaardigheid, laat staan preciositeit.

Ik denk hier in de eerste plaats aan John Bunyan's „A Pilgrims Progress”,

Titelpagina van „The Works of Shakespeare” 1623

bestaat hiervan nagenoeg geen enkel exemplaar, dat geheel onbeschadigd is. Zelfs stukjes en brokjes ervan worden voor groot geld verkocht. In Juli 1930 werd bij Maggs in Londen één enkel blad, het begin van de „Macbeth”, in veiling verhandeld voor 21 gulden en op een veiling bij Rosenbach werd in 1925 het losse titelblad gegund voor het respectabele bedrag van 70 pond of 840 gulden. Wellicht kon de koper, die er dezen fictieprijs voor betaalde er een defect exemplaar mee aanvullen. In December 1931 bracht een beschadigd en on compleet exemplaar van het geheele werk het bij het antiquariaat van Wells tot den prijs van f 21600; maar het toppunt werd bereikt toen den 20sten Juni 1828 „a slightly defect copy” op een dier beroemde verkooping van Quaritch tot 8500 pond of honderd twintig duizend gulden werd opgedreven.

Dit is zeker wel de hoogste prijs, die ooit voor zulk een bundeltje oud papier betaald is, en gezien de tegenwoordige omstandigheden zal dit record wel niet spoedig geslagen worden en voorloopig opperste glanspunt blijven in de zeer speciale Engelsche en Amerikaansche liefhebberij voor het verzamelen van eerste drukken der werken van beroemde schrijvers.

het vrome boekje van den zeventienden-eeuwschen baptistischen prediker, in de gevangenis geschreven en als onaanzienlijk pamfletje in 1678 voor het eerst gedrukt en vervolgens ontelbare malen herdrukt, overgezet in alle talen van de wereld, meer dan eenig ander boek, met uitzondering van den Bijbel.

Van den eersten druk van dit volksboekje, stuk gelezen, verslingerd, verbruikt, zijn nog maar enkele exemplaren tot ons gekomen, bijna allen defect. Zelfs deze defecte exemplaren worden nog met goud betaald en een volledig exemplaar bracht op een auctie van Quaritch te Londen in Juli 1926 het geweldige bedrag op van 6800 pond sterling (de Engelsche valuta waren toen nog volwaardig) en dus van 81600 goede Hollandsche guldens.

Nochtans is deze groote som voor de „first impression” van een Engelsch boek geen record-prijs.

Boven aan de lijst der desiderata van Engelsche en Amerikaansche bibliophielen staat de eerste druk van Shakespeares „Plays”, de zogenoemde „first folio” van 1623. Er

---

De jacht der Angelsaksische collectioneurs op deze soort van rariteiten was voor de auctiehouders van het Britsche rijk gedurende geruimen tijd een ware goudmijn. De zilveren en gouden minutie, die bij deze jacht verschoten werd, was somtijds angstwekkend.

De zoogenaamde „Elizabethians”, schrijvers uit den regeeringstijd van Koningin Elisabeth, tijdgenooten van Shakespeare, gelijk Greene en Marlowe, staan daarbij op het eerste plan, maar ook sommige auteurs van later tijd komen met opzienbarende prijzen aan de markt. „Gullivers Travels” van Jonathan Swift haalde in November 1929 het zeer behoorlijke bedrag van 4300 gulden; Thackeray's „Vanity fair” kwam in 1928 tot 5640 gulden; Charles Dickens echter met zijn „Pickwick Papers” spant de kroon van de romantische groep.

En stel u nu voor, dat ge indertijd tot de meest geestdriftige bewonderaars had behoord van dezen grooten humorist en in 1836 had ingeteekend op den ersten druk van zijn Pickwick, en dat ge dit meesterwerk had vertoeteld door het buitengewoon fraai te laten binden, zoodat het een sieraad werd van uw boekenkast. . . . het latere geslacht van collectioneurs zou dan de schouders hebben opgehaald over uw domheid, want dergelijke fraai gebonden exemplaren zijn uit een verzamelaarsoogpunt minderwaardig. Het werk verscheen in afleveringen met omslagen, aan de achter- en binnenzijden bedrukt met advertenties, en alleen in dezen primitieven staat wordt het door de bibliophielen gewaardeerd en begeerd. Vooral de omslagen moeten zoo volledig mogelijk aanwezig en ongeschonden zijn. Op een auctie van Maggs in December 1928 haalde zulk een ongetoiletteerd exemplaar, waaraan slechts enkele stukken van omslagen ontbraken £ 700 of wel geteld 8400 gulden.

Dit is een goede les voor zeer nette en ordelievende mensen, die randen van platen afknippen, omdat ze wat gerafeld zijn, en die boeken laten binden met glad-gecoupeerde en vergulde snede. Ze berokkenen daarmee somtijds aan hun erfgenamen een schade van eenige duizenden guldens. Een oude prent behoudt slechts haar volle waarde, indien de marge geheel ongeschonden is en aan de juiste maten beantwoordt; een oud boek is voor den echten verzamelaar slechts in de hoogste mate begeerenswaard in den staat, waarin het van de pers kwam, of voor het minst, zooals de uitgever het in den handel bracht.

Bij de schildering van dit „Schlaraffia” voor boekenliefhebbers moet ik er nochtans op wijzen dat de enkele prijzen, die ik hier ter illustratie van mijn betoog opsomde, geenszins een criterium zijn voor de reële waarde dier boeken. Allerlei omstandigheden en invloeden kunnen deze drukken of verheffen. Een zeer gewichtige factor is daarbij *de mode*. Een boek, evenals een schilderij, vertegenwoordigt nimmer een eenigszins vaste waarde. Wat vandaag het meest gezochte is, kan over enkele jaren quantité négligéable zijn, en omgekeerd, wat thans nauwelijks de aandacht waard schijnt, kan plotseling tot een zeer hoog niveau stijgen.

Er is b.v. nu in Nederland nog maar zeer weinig liefhebberij voor het verzamelen van eerste drukken van bekende schrijvers. „Sara Burgerhart”, Hildebrand's „Camera”, Van Lennep's „Ferdinand Huyck”, Bosboom Toussaint's „Majoor Frans”, Oltman's „Schaapherder”, Van Deyssel's „Een liefde” (deze laatste omdat de tweede druk sterk besnoeid is) brengen in veiling soms weleens

---

tamelijke prijsjes op, ofschoon van geen werkelijke beteekenis; maar indien ook hier het verzamelen dier curiosa in de mode kwam, zou natuurlijk door vraag en concurrentie de prijs belangrijk stijgen. En zoo is het ook mogelijk, dat na eenigen tijd de Engelsche liefhebberij voor dergelijke collecties gaat verminderen en de prijzen tot een tiende, een honderdste terug doet loopen.

Zelfs de verzamelwoede van één enkelen persoon kan overigens een genre scheppen, dat in den handel naar voren komt. Om een enkel concreet voorbeeld te noemen: in 1851 schonk jhr. dr. J. P. Six aan de Universiteitsbibliotheek te Utrecht zijn nagenoeg volledige verzameling van uitgaven van den Romeinschen blijspeldichter Plautus. Het is zeer waarschijnlijk, dat deze bibliophil de eerste exemplaren zijner collectie voor zeer matigen prijs heeft gekocht, maar toen op deze persoonlijke liefhebberij eenmaal de aandacht van den handel was gevestigd, stegen natuurlijk de prijzen en het ligt voor de hand om te gelooven, dat hij de laatste schakels keten van uitgaven van zijn lievelingsdichter peperduur heeft moeten betalen.

Vaster is altijd de waarde indien er een duidelijke reden bestaat voor de zeldzaamheid, gelijk bij de wiegedrukken. Als zoodanig geldt b.v. ook een verbod, een vernietiging der uitgave, gelijk dit o.a. het geval was bij de eerste editie van Baudelaire's „Fleurs du mal.” In 1926 bracht een exemplaar dezer édition originale 6400 francs op.

Aan vernietiging, verslingering, vuil worden zijn ook sterk onderhevig volksen kinderboeken. In Engeland bestaat reeds liefhebberij voor het verzamelen van dergelijke zaken „Alice in wonderland”. Kate Greenaway en Walter Crane zijn daarbij natuurlijk easy first. De eerste lithographische editie van Kate Greenaway's klein boekje „Apple Pie” bracht in 1830 te Londen 192 gulden op.

Of Nelly Bodenheimer, Rie Cramer en mevr. Midderich Bokhorst het bij ons ook nog eens zoover zullen brengen is een vraag, waarop voorloopig geen antwoord kan worden gegeven.

Het verzamelen van oude geïllustreerde kinderboeken is weleens in de mode geweest, maar thans, geloof ik, vrijwel geluwd. Een volkomen gaaf en fraai gebonden exemplaar van de „Nieuwe Proeve van Kleine Gedichten voor Kinderen, door Pieter 't Hoen, Utrecht 1778, met de 48 plaatjes, kocht ik een paar jaar geleden voor den civielen prijs van f 2.50 en een onberispelijk, onafgesneden exemplaar der drie deelen der Hollandsche vertaling van Gellert's „Fabelen”, dat te boek staat als een der eerste Nederlandsche geïllustreerde kinderboeken, ofschoon de inhoud soms verre van kinderlijk is, verwierf ik op een auctie te Arnhem voor slechts f 1.50. Als een merkwaardigheid wil ik hier vermelden, dat de plaatjes die door den uitgever Allart afzonderlijk werden in den handel gebracht en bij den tekst verzameld, zooals wij dat de plaatjes van de Verkade-albums doen, zes stuiver per stuk kostten. De drie deelen bevatten in het geheel 148 plaatjes en deze alléén hebben dus reeds ruim 44 gulden gekost. Het volledige boek met de prenten kostte bij de uitgave minstens f 50; het is dus wel diep gevallen.

De „Kleine gedigten voor kinderen” van Hieronymus van Alphen zijn feitelijk het eenige oude kinderboek, dat op aucties nog wat gewicht in de schaal legt. Een mooi exemplaar van „de Van Alphen met de steekjes” (1787) haalt weleens

---

---

dertig à veertig gulden en zelfs de leelijke 19de-eeuwsche uitgave met de slechte plaatjes van Zeelander (1921) „de Van Alphen met de hoedjes”, brengt het nu en dan tot 10 à 12 gulden. Het is echter wellicht meer de roep van dit boekje als opvoedkundig document, dan zijn gezochtheid als bibliophiel desideratum, die het op een zeker prijsniveau handhaaft.

En niettemin zijn er bij deze oude kinderboeken uiterst zeldzame en fraaie dingen, waarvan het verzamelen de moeite loonen zou, als de mode het maar wilde.

Een boek kan zeer zeldzaam, kan zelfs uniek zijn, doch, indien de mode het niet pousseert, en wanneer het daardoor niet het predicaat verwerft van „recherche”, blijft het zonder belangrijke handelswaarde, tenzij het op zichzelf een groot kunstwerk is. Dit is wellicht een der weinige eigenschappen, die het zeldzame en bijzondere eenigszins stabiel maakt en er een tamelijk vaste waarde aan verleent.

Een ander genre van boeken, dat min of meer in dit voorrecht deelt, zijn de zoogenaamde „privaat drukken”, die in zeer kleine oplaat voor rekening van de schrijvers werden gedrukt en feitelijk nooit in den handel waren. Als brilliant voorbeeld herinner ik hier voor ons land aan de vertaling van „Dante's Divina Comedia” door den heer Hacke van Mijnden in drie folio deelen uitgegeven met de illustraties van Gustave Doré.

Uit dit alles blijkt, dat er voor de zeldzaamheid van boeken wel eenige algemeene regels en redenen zijn aan te geven, maar dat hun waarde hun prijs, aan de meest uiteenlopende wisselvalligheden onderworpen is.

Daarom is het niet mogelijk met eenige zekerheid vast te stellen, wat in later tijd in waarde stijgen zal. Op speculatie dure, nieuw-verschenen boeken te koopen is een riskant bedrijf. Zoo heeft men indertijd vermoed, dat de fraaie drukken der Kelmscott-press van William Morris spoedig ver boven den kostprijs zouden uitkomen, wat door hun waarde en beteekenis en de betrekkelijk kleine oplagen ook zeer waarschijnlijk leek. Tot nog toe is echter dit vermoeden vrijwel illusoir gebleken. Weliswaar valt er eenige waardevermeerdering te constateeren, maar het zijn over het algemeen toch slechts matige prijzen, die deze prachtige curiosa bij auctionairen verkoop opbrengen. Geen enkel boek, hoe zeldzaam en fraai ook, kan op een vaste waarde worden geschat.

Zelfs een zoogenaamd „unicum” is niet veilig voor plotselinge dépréciatie. Ik herinner me hier een merkwaardige anecdote, die het slot moge vormen van deze beschouwing. Het is een episode uit het leven en het rechtsgeding van den beruchten bibliomaan Broeder Vincent, die zich ongeveer 1830 als antiquaar-boekhandelaar te Barcelona gevestigd had. In 1836 wilde deze zonderling op een auctie een Spaansch incunabel koopen, door Palmart in 1482 gedrukt, het eenig bekende exemplaar, een *unicum* dus. De koop ontging hem echter door de concurrentie van zijn collega Paxtot. De begeerte naar het bezit van dit kostbare stuk liet den boekengek echter geen rust. Een paar dagen na de verkoop werd hij Paxtot, stak diens huis in brand en nam het waanzinnig begeerde unicum mee naar huis. De misdaad kwam uit doordat het incunabel in zijn woning werd gevonden.

Bij het rechtsgeding bestreed echter zijn verdediger het overtuigende van dit bewijs, want het was hem gebleken, dat het boek geen unicum was. In een

---

Franschen antiquaar-catalogus had hij een tweede exemplaar ontdekt en als er een tweede was, waarom zou er dan geen derde en vierde kunnen bestaan? Het stond daarom niet vast, dat het bij Vincent gevonden exemplaar van Paxtot afkomstig was.

Deze mededeeling had echter op den beklagde een allerzonderlingste uitwerking: hij barstte in snikken en weklagen uit en riep: „Ach, meneer de rechter, welk een slag! . . . Mijn Palmart is geen unicum!” Dat hij zoo goed als zeker ter dood veroordeeld zou worden, had hem niet zoo zwaar getroffen als de ontgoocheling, dat de schat, die hij zich op zoo monsterachtige wijze had verworven, niet was waarvoor hij haar had gehouden.

Dit is een zeer tragisch vertelsel, maar het bevat niettemin een les voor bibliophielen, die ze ter harte mogen nemen.

Wanneer ge soms den koning te rijk af mocht zijn door het bezit van een boek, dat ge voor een unicum houdt, bazuin dan uw glorie niet al te hoovaardig uit, want dan komen er misschien van verschillende kanten twee, drie tegelijk, die u de dierbare illusie ontnemen! Het woord unicum is een groot woord, maar een zeer relatief begrip, dat ten allen tijde voor ontzuivering vatbaar is.

NIEUWE AANWINSTEN VOOR HET GRAFISCH MUSEUM

Voorwerpen.

Traptafel (trektafel?) met toebehooren, fabriek Wilh. Leo Nachf., Stuttgart (incomplete).

Geschenk der Firma N. Samsom, Alphen a.d. Rijn.

Deze trap- of trektafel is een primitieve houten linieermachine uit de vorige eeuw. De groote hoeveelheid, door de linieerders zelf vervaardigde pennen, vergoeden veel van het incomplete zijn der machine. Mogelijk kan één der leden ons aan een catalogus der firma Leo van een vijftig jaar geleden helpen, waarin zich een afbeelding van een soortgelijke machine bevindt?

Bedrukte katoenen lap (imitatie batik), uitgevoerd in diepdruk.

Geschenk van den heer L. Levisson, Den Haag.

Boeken.

Chineesche catalogus (twee kleuren), getiteld „Pê Na Edition” of „The twenty-four Dynastic Histories”, The Commercial Press Ltd, Shanghai, China 1930.

Geschenk van den heer J. D. C. van Dokkum, Wageningen.

AANKOOPEN

Antiek chits, goud- en marmerpapieren. Een zeer bijzondere collectie van 1465 stuks chits, goud- en marmerpapieren, waaronder uit Nederland, Duitschland, Frankrijk, Italië, Rusland. Hieronder bevinden zich series met figuren, bloemen, beesten, poppen, alphabetten, enz.!

Explicit psalterium Incipit plogus-
 trati ieronimi in patolis salomonis
 ungarat epistola quos iugit sacerdoti-
 um: immo carta non dividat: quos
 xpi nedit amor. Omnearios in ose-
 amos. et zacharia malathia. quoz
 polcius. Scripsisse: si licuisset pre vali-
 tudine. Minus solacia sumpnum-
 notarios nros et librarios sustenta-
 tis: ut vobis possim nrm deludet
 ingeniu. Et ecce ex latere freques turba
 diuisa possetu: quasi aut equu sic me
 vobis esurientibz alijs laboraret: aut
 in ratione dati et accepti. cuiqz preter
 vos obnoxio sim. Itaqz longa egroti-
 sione fractus. ne prius hoc anno re-
 ticeret. et apud vos mutus essem. tridui
 opus nomini vco consecraui. inter-
 patione videlicet triu salomonis vo-
 luminu: malloth qd hebrei pabolas.
 vulgata editio pibia vocat: coeleth.
 que grece ecclesiastien. latine orionatore
 possum dicere: frastrim. qd i lingua
 nram verit canicu canicoz. ssecur et
 panaretos. ihu filij srahch liber: et ali
 pseudographus. qui sapientia salo-
 monis inscribit. Quoz priore hebra-
 icum reperi. no ecclesiasticu ut apud la-
 tinos: sed pabolas pnotatu. Cui iudi-
 erant ecclesiastes. et canicu canicoz: ut
 similitudine salomonis. no solu nu-
 mero libraru: sed etia materiam gene-
 re coequaret. Secundus apud hebreos
 nullo est: quia et ipse stilus grecam
 eloquentia redolet: et nonnulli scriptoz
 veteri huc esse iudei filonis affirmat.
 Sicut ergo iudith et thobie et macha-
 beoz libros. legit quide eos ecclia. sed
 inter canonicas scripturas no recipit:
 sic et hec duo volumina legat ad edi-
 ficatione plebis: no ad auctoritatem
 ecclesiasticoz dogmatu firmendam.

Si cui sane septuagita interpretum
 magis editio pleret: habet ea a nobis
 olim emedata. Neqz em noua sic ru-
 dim: ut vetera destruat. Et tamen cu
 diligentiissime legerit. sciat magis nra
 scripta intelligi: que no in tertiū vas
 trallula roauerit: sed statim de prelo
 purissime emedata teste: suū sapore ser-
 uauerit. Incipit pabole salomonis.

Parabole salomonis
 filij dauid regis israel
 ad scienda sapienti-
 am et disciplinā: ad
 intelligenda verba
 prudentie et suscipi-

enda eruditione doctrine: iusticia
 et iudiciū et equitate: ut deur parvuli
 astutia: et adolescenti scientia et intel-
 lectus. Audies sapiēs sapiētor erit: et
 intelligēs gubernacula possidebit. Ani-
 aduertet parabolam et interpretatio-
 nem: verba sapientiu et enigmata eoz.
 Timor dñi principiu sapientie. Sapien-
 tiam atqz doctrinam stulti despiciūt.
 Audi fili mi disciplinā p̄ris tui et ne
 dimittas legem m̄ris tue: ut addatur
 gratia rapiti tuo: et torques collo tuo.
 sili mi si te lassauerint p̄cores: ne ac-
 quiescas eis. Si dixerit veni nobiscū.
 insidiamur sanguini. abscondam⁹ tedi-
 culas d̄ra in fontem frustra. Deglutia-
 mus eū sicut infernus viuente et inte-
 grum. quasi resedente in lacu: omne
 p̄iosa substantiā reperiem⁹. implebim⁹
 domus n̄ras spolijs. sonem mitte no-
 biscum. marcupitū sit unum omnium
 nrm: fili mi ne ambules cū eis. Pro-
 hibe pedem tuū a semitis eoz. Pedes
 em illoz ad malū currūt: et festinat ut
 effundant sanguinem. frustra autem
 iacit rex ante oculos petator. Ipi qz
 contra sanguine suū insidiantur: et

Verkleinde reproductie van een pagina uit den 42-regeligen Bijbel van Gutenberg, gezet uit volgens de oorspronkelijke gietwijze speciaal daarvoor vervaardigde typen door de Lettergieterij D. Stempel AG, Frankfurt a.M.

BOEK-ILLUSTRATIES DOOR NIC. J. B. BULDER

DOOR JOHAN SCHWENCKE

Zelfs in ons kleine land bestaat meer dan één centrum van cultuur en de elders wonenden worden daardoor niet steeds tijdig opgemerkt. Het brandpunt heeft de aandacht en dat is goed. Doch het is evenzeer noodig daarbuiten te zien en te speuren naar krachten die wij noode zouden willen missen. Ook Zeeland, Zuid-Limburg en de meer noordelijk gelegen provinciën herbergen vaak kunstenaars, die in hun afzonderlijkheid een karakteristieke persoonlijkheid ontwikkelen en daarmee den ongerepten aard van een apart, behoedzaam volkje in hun werk toonen.

Bij mijn streven om een volledige verzameling exlibris van Nederlandsche

Uit Ned. Overleveringen, deel I
De Pastoor van de Hooge Weg vlucht voor het water

ontwerpers samen te stellen, heb ik meer dan eens verrassende ontdekkingen gedaan. Dat kleine prentje is zulk een prachtig richtsnoer, een fijngevoelig kompas voor het vinden van geesten, die anders zeker eerst later in de grotere kringen der bevoorrechten zouden zijn bekend geworden. Zoo kwamen eens in mijn bezit een aantal exlibris, in hout gesneden door Nic. J. B. Bulder te Hoogezand, welke mij zoozeer boeiden, dat ik mij onmiddellijk met hem in verbinding stelde. Ongeveer ter zelfder tijd zag ik van hem enkele boek-illustraties, eveneens in hout gesneden, op een tentoonstelling van geïllustreerde boeken in Heemstede. Ook deze prenten troffen mij en het viel mij op dat zij door deskundige bezoekers met meer dan gewone belangstelling werden bekeken.

Laat ik echter niet te hoog van den toren blazen. Men verwachtte, na dezen ietwat juichenden inzet, niet, dat ik u, zooals de Duitscher het noemt, epochemachendes werk zal toonen. Het zou u dan tegenvallen. Maar wel plaats ik u

hier voor werk, dat belangstelling verdient en zij zal den kunstenaar in zijn artistieke ontwikkeling tot steun zijn. Lang niet ieder is als een Thijs Maris, die geheel en al vereenzaamd stierf en Bulder behoort nu eenmaal tot de naturen, die eenige stuwning van noode hebben en die verzinken in de windselen van de mijmering over het scheppen in plaats van werkelijk te scheppen, wanneer zij niet ook van buiten eenigen steun ondervinden. Een opdracht hergeeft hem drift en kracht en zelfvertrouwen, al blijft hij in zijn oordeel over eigen praestaties altijd uiterst bescheiden. Door sterkende belangstelling is in het leven reeds veel schoons geboren, meer, veel meer dan ge zoudt vermoeden, meer, veel meer dan aanwijsbaar is.

Nic. J. B. Bulder 15 29 October

40

Uit deeltje Groningen van de Ned. Volkskunde
Derk Leugenzak op de zeespiering

1898 in Hoogezand geboren en autodidact. Hij had groote voorliefde tot de techniek met het gevolg, dat hij spoedig de schoolbanken verliet om in den machinebouw te gaan. Gedurende een reeks van jaren werkte hij praktisch en dat hij gewoon was den hamer te hanteeren, stoeren arbeid te verrichten, weerspiegelt zich min of meer in zijn xylografische voortbrengselen. In de vrije avonduren ontwikkelde hij met groote wilskracht zijn aangeboren gaven. Hij werkte daarna vijf jaren lang als sloopsteekenaar, na welke periode hij over genoeg zelfvertrouwen beschikte om die betrekking te laten varen en al zijn krachten te wijden aan de teeken- en schilderkunst, die hem zoozeer ter harte gaan.

Aan de Middelbare Kunstnijverheidsschool te Groningen behaalde

Uit Ned. Overleveringen, deel II
Wat ze 't Eerst bond

Uit deeltje Groningen van de Ned. Volkskunde
Twee dorpingen van Zandweer op de wandeling

verkeert stellig in een periode van voorbijgaanden aard. Maar in deze tijdelijkheid is hij belangrijk en juist daarom is nadere beschouwing leerzaam, zoowel voor hem, hopen wij, als voor ons.

Hij heeft zijn hart verpand aan de natuur. De wijde vlakte van weiland heeft hij lief, hij heeft behoefte die liefde krachtig te uiten en dat doet hij gaarne met vlijmscherp mes in het stugge perenhout. Dat de motieven natuur en arbeid herhaaldelijk bij hem worden aangetroffen verwondert niet, wanneer men bedenkt, dat hij is opgegroeid tusschen bankwerkers en scheepsbouwers. Hij is altijd vakman gebleven en gevoelt zich het best bij het hout thuis.

Toch heeft hij weinig uit eigen beweging gemaakt; de moed ontbreekt hem . . . Maar een opdracht kan hem de openbaring brengen. De uitgave door de firma P. Noordhoff te Groningen van een serie (9 deeltjes) „Nederlandsche Volkskunde voor de lagere scholen”, was dan ook om meer dan

Uit Ned. Overleveringen, deel II
Jan de Sterke heft zich en zijn paard van den grond

hij de acte M.O. Hij is thans leeraar te Hoogezand en Groningen.

Ik achtte het nuttig en noodig u dit te schetsen omdat met deze wetenschap zijn houtsnedes beter zullen worden begrepen. Bulder is nog in de jaren, waarin de harts-tocht van zijn uitingen sterker is dan de kracht tot zelfbeheersching. Zijn prenten zijn donker van toon en doen zwaar aan. Het is alsof hij uit het hout zoo weinig mogelijk wegsnijdt om zooveel mogelijk den cellotoon van zijn grafische muziek te doen opklinken. Maar af en toe gaat het glanzende licht van een noorderdag door hem heen en dan is zijn werk fijner, beschaafder, stiller, bezonken. Hij

één reden van beteekenis. Alle deeltjes zijn versierd met houtsnedes van Vlaamsche en Nederlandsche kunstenaars (Wittenberg, Franken Pzn, Essers, Caspers, Melse, e.a.). Deze daad is belangrijk omdat juist de houtsnede, met hare dieper liggende krachten, een opvoedkundige waarde heeft en het gevoel voor het wézen van de kunst ontwikkelt. Men leert het kind de kunst zien en dat is van niet geringe beteekenis. Door het geven van de veelheid, de volheid, de volledigheid, wordt de neiging tot zien en onderzoeken gedoofd. Het kind zelf aanvaardt een gestyleerde figuur inniger dan een naturalistische. In de keuze van speelgoed treedt

Uit Prophecy van Jaarfke
De ontmoeting van Jaarfke en Esyka

dit reeds aan den dag. Het is het verzwegene, het in het verbeelde niet uitgebeelde, dat de ontroering wekt. De keuze van Bulder tot illustrator van het deeltje Groningen in die serie was een gelukkige. Hij moge in zijn werk reminiscenties aan Masereel vertoonen, ik zie in zijn oeuvre een volstrekt eigen talent. Jammer dat deze boekjes niet als voorbeeld kunnen dienen van zuiverheid in het typografische geheel. Men heeft te weinig aandacht geschonken aan de plaatsing van de houtsnedes. Maar in ons land moeten wij om het verworvene als dit toch wel verheugd zijn.

Hij illustreerde voorts „Groninger Overleveringen” van K. ter Laan en „Oude en Nieuwe Groninger Lieder” van P. Groen. Ook in deze werken is hij een donker-stemmend belijder van de dienende kunst. De figuur ontbreekt zelden en hij is sterk in de uitbeelding daarvan. Veelal gebruikt hij de natuur om aan het wezen van de figuur kracht bij te zetten en hij is dan, in dit stille verbond, op zijn best. Er komt beweging in het geheele tafereel, hoe zwaar het ook in de onderdeelen moge zijn gebeiteld. Deze illustraties zullen niet passen in een boek, gezet uit een ranke letter als de Lutetia. Zij hebben de bekoring van het primitieve in deze kunst. En alleen reeds daarom zijn zij als illustratie-middel geschikt; sterk is hier immers het type van hoogdruk en als zoodanig zijn zij passend bij het boek. Persoonlijk ben ik evenwel geen voorstander ervan, om de houtsnede als de eenig-juiste mogelijkheid tot boekverfraaiing te zien alléén vanwege den aard harer techniek. Er is een belangrijke factor, welke hare geschiktheid bepaalt en dat is haar wezen. Een illustratie moet niet de tot in bijzonderheden verzorgde vertolking van den tekst bevatten,

Uit Ned. Overleveringen, deel I
(De naam Gelderland)

---

doch zij vermag slechts hoofdtonen te geven in dier voege, dat het overige daardoor in den beschouwer wordt opgeroepen. De houtsnede is daarvoor bijster geschikt, omdat zij als het ware accumuleert in de lijn, de snede en de volle waarheid — die weder voor ons allen verschillend is — terugbrengt tot een toonbeeld van hetgeen een houtsnede als die van Bulder eigenlijk dieper gezien is: een complex van nieuwe zakelijkheden.

Nic. Bulder moge, naar het zich laat aanzien, zijn talent geleidelijk ten volle ontplooien, doch hij is er de man niet naar, om den grondtoon van zijn werk prijs te geven voor de fijne houtgravure. Hij zou dan zichzelf geweld aandoen. Wel verwacht ik van hem fijner gesneden blokjes, bewerkt met getemperde zinnen en wat meer op het leven veroverde luchthartigheid. Het zal aan de schoonheid en volheid van zijn prenten ten goede komen. Zij zullen winnen aan speling in het decoratieve element en in één stem het meerstemmige laten opgaan. Toch meene men niet, dat hij strak en weerbarstig is, zonder eenige speelschheid in zijn schoon bedrijf. In een boekje getiteld „Prophecye van Jaarfke” (naar de mare gaat heeft Jaarfke pl.m. 1500 veel voorspellingen betreffende de provincie Groningen gedaan), opnieuw in het licht gegeven door K. ter Laan, heeft hij geprobeerd bij den ouden tekst zijn illustraties te laten aansluiten. Men ziet hier het karakter van den primitieven tekst aardig benaderd, al ontbreekt het naief-elementaire hier en daar. Een dier prentjes is bij dit artikel afgebeeld.

Wanneer Bulder de gelegenheid krijgt zich ten volle als illustrator te ontplooien zullen wij een kunstenaar rijker zijn, die menig boek waardig met zijn fantasieën kan versieren. De hierbij weergegeven afbeeldingen wettigen de meening, dat hij thans veel te weinig als zoodanig bekend is.

Uit oude en nieuwe Groninger liederen
De ruiter en de meid (dansliedje)

VROEGE DRUKKEN IN NEDERLANDSCHE ARCHIEVEN

Onder dezen titel schrijft mr. B. van 't Hoff, gemeente-archivaris van Deventer en bibliothecaris van de Athenaeum-Bibliotheek aldaar een uitvoerig artikel in het „Nederlandsch Archievenblad”, 40e jaargang (1932—1933), 1e aflevering, bl. 65—72. Na een algemeene beschouwing over de wiegedrukken of incunabelen (producten van de boekdrukkunst, met losse lettertypen vóór 1 Jan. 1501 gedrukt), bespreekt de schrijver de verschillende Nederlandsche bibliotheken die zich op het bezit van incunabelen en post-incunabelen kunnen beroemen, om vervolgens aan te toonen, hoe weinig bekend het is dat ook in verscheidene archiefdepôts hier te lande zich wiegedrukken bevinden. Niet alleen worden ze aangetroffen in de archiefbibliotheken, maar eveneens in de archiefbewaarplaatsen zelf, waar ze als gewone archiefstukken zijn bewaard gebleven. Ten bewijze daarvan geeft mr. Van 't H. voorbeelden uit de gemeente-archieven van Deventer, Kampen, Den Haag, Leiden, Maastricht en Zutphen, benevens uit dat van kasteel Bergh, maar voegt er aan toe overtuigd te zijn dat deze lijst lang niet volledig is. Bij een grondig onderzoek zal vermoedelijk nog veel merkwaardigs en belangrijks aan het licht komen, hetgeen van veel belang zal zijn van een in voorbereiding zijnde tweede deel van de „Nederlandsche Bibliographie” door Wouter Nijhoff en mej. M. E. Kronenberg. Ten slotte wijst de schrijver op het feit dat ook nog op andere wijze de archivariissen kunnen bijdragen tot vermeerdering van de kennis van het oude drukwerk. Niet zelden is dit laatste gebruikt als schutbladen van banden handschriften en dikwijls loont het de moeite het weer aan het licht te brengen. Na nog eenige voorbeelden te hebben gegeven, besluit mr. Van 't H. zijn studie aldus: „In het bijzonder hebben de onderzoekingen naar het ontstaan van de boekdrukkunst en in verband hiermede het opsporen van het alleroudste drukwerk tot een ijverig onderzoek van de oude boekbanden geleid. Evenals het drukwerk van onzen tijd was het oudste drukwerk in de eerste plaats bestemd om gebruikt te worden. De Grammatica van Donatus b.v. was in de 15e eeuw een veel gebruikt leerboekje, dat gewoonlijk opgebruikt werd. Zoo gebeurde het, dat het perkament, waarop de tekst van deze Grammatica gedrukt was, in strooken werd gesneden en deze strooken dienst deden voor de versterking van de boekbanden. Inderdaad zijn door het losmaken van banden Donaat-fragmenten en andere „Costeriana” voor den dag gekomen. Ook op deze wijze kunnen de Nederlandsche archieven wellicht nog menig oud drukwerk, dat voor de geschiedenis van het ontstaan en de eerste ontwikkeling van de boekdrukkunst van belang is, aan het licht brengen.”

BOEKERIJ D. H. VAN DAM

DOOR J. M. HILLESUM

Ofschoon er sedert het begin dezer eeuw in ons land veel gedaan is om de belangstelling voor het boek te wekken, zijn de boekenliefhebbers ten onzent toch nog altijd wel te tellen.

Bezocht men een paar jaar geleden een schilderijen- of antiekveiling in onze

---

---

stad, dan was de zaal gewoonlijk overvol en werd er menigmaal door liefhebbers een hardnekkigen strijd om het bezit van een mooi nummer gevoerd. Hoogst zelden kwam dit op boekenveilingen voor. Vooral viel zulks op aan hen, die in het buitenland geheel andere ervaringen hadden opgedaan.

Het is een gunstig verschijnsel, dat hierin in den jongsten tijd een kentering merkbaar schijnt te zijn. Niet alleen bij de veiling der boekerij van het leesmuseum te Amsterdam met haar belangrijke tijdschriftenseries, maar ook bij de auctie der keurige en veelzijdige verzameling van den genialen Israël Querido, welke door het Internationaal Antiquariaat (Menno Hertzberger) onder den hamer werd gebracht, was de belangstelling zeer groot, grooter dan men zulks in dezen „besten” tijd had verwacht.

Bij de veiling Querido was het opvallend, dat er in onze stad nog verschillende particulieren zijn, die onder de bibliophielen gerangschikt mogen worden, maar wier boekenschat tot dusverre vrijwel onbekend gebleven is.

Nu heeft de schrijver van dit opstel grooten eerbied voor den bibliophiel, omdat hij bij ervaring weet, dat wij het vaak aan dezen te danken hebben indien menig zeldzaam geestesproduct aan de vergetelheid ontrukkt is. Vandaar mijn besluit, om eens een dier bekende boekerijen onder de aandacht van het publiek te brengen en wel de verzameling van onzen stadgenoot den heer D. H. van Dam.

Bij mijn eerste bezoek indertijd aan den heer Van Dam, ter kennismaking met diens boekerij, gebracht, zeide mij de heer Van Dam: „U moogt mijn boeken in oogenschouw nemen, maar verliest U bij Uw beoordeeling daarvan vooral niet uit het oog, dat ik geen verzamelaar ben, vooral niet in de beteekenis, welke, naar mij bekend is, door U daaraan gehecht wordt. Ik ben een vriend van een mooi en goed boek, om het geestelijk genot dat het ons schenkt en om de leering, die wij er uit kunnen putten. Ik schaf mij het boek gewoonlijk dan ook aan met de bedoeling en het voornemen om het te lezen, ervan te genieten en anderen te laten genieten. Wel heb ik ook al eens een begin gemaakt met het aanleggen van een verzameling”, aldus de heer Van Dam, „maar ik heb er mee opgehouden, omdat de ervaring mij leerde, dat de verzamelaar in de eerste plaats tot taak heeft een goede keuze te doen uit de uitgebreide literatuur, welke vooral in onzen tijd, op bijna ieder gebied van kunst, wetenschap, bedrijf en techniek bestaat. Als zakenman, die ook elken dag aan enkele couranten en tijdschriften, met hun vaak zoo rijken inhoud, zijn volle aandacht moet schenken, mis ik niet alleen den tijd om mij met het doorzien van catalogi en vaktijdschriften, op het gebied van het boek, bezig te houden, maar ook, en dit weegt voor mij wel het zwaarst, ontbreekt mij den tijd om van nieuwe aanwinsten naar behooren nota te nemen en deze zooals het betaamt, te verzorgen. U moet er dus wel rekening mee houden, dat mijn bibliotheek een eenigszins toevallig karakter draagt”.

Ik had na deze eerste kennismaking reeds de overtuiging gekregen, dat de man, die aldus over het boek dacht, in ieder geval, al mocht hij dan ook geen verzamelaar zijn, toch geacht mocht worden te zijn een boekenliefhebber van den echten stempel.

Bij het binnentreden in de boekenkamer werd ik onmiddellijk in deze overtuiging versterkt.

In een niet al te groote gezellige ruimte staan de goed onderhouden boeken

---

---

in open kasten opgesteld. Ieder boek is binnenwaarts voorzien van een plaatsaanwijzing en bovendien van een Ex-libris. Van dit boekmerk, waarvan wij hier een afbeelding plaatsen, zegt Joh. Schwencke in zijn bekend boek: „De Nederlandsche Ex-libris” het volgende op pag. 121:

„Ph. van Praag teekende voor D. H. van Dam een boekmerk, modern van opvatting, goed van vlakvulling en sprekend van motief. Er schuilt ook veel symboliek in. Is de houding van de vrouw tegenover de bloem niet als de onze, wanneer wij, na een mooi boek ten einde te hebben gelezen, nog even met den geest toeven in hooger sfeer? Is zij niet als de uitbeelding van ons gevoel, onze aanraking met de teederheid?”

Een kaartcatalogus, die voortdurend bijgehouden is, vergemakkelijkt het benutten der boekerij in niet geringe mate.

Zooals gewoonlijk bij particuliere bibliotheken, zijn ook in de collectie-Van Dam de bijzondere voorliefde, eigenschappen en hoedanigheden van den verzamelaar duidelijk merkbaar. Wat ons evenwel na herhaalde kennismaking wel het meest trof, was de veelzijdigheid, waarvan deze betrekkelijk kleine verzameling (pl.m. 1500 nummers) getuigt; inderdaad een beeld van de veelzijdige belangstelling des heeren Van Dam in kunst, wetenschap en literatuur.

Wij wenschen den belangstellenden lezer met het citeeren van titels niet te vermoeien en beperken ons dus tot de vermelding van slechts enkele nummers uit de rariora dezer verzameling. En wel:

(a) Horae beatae virginis Mariae. Een Vlaamsch handschrift uit het begin der vijftiende eeuw op perkament in octavo.

Gotische karakters in zwart en rood met prachtige initialen en randversieringen in goud en kleuren.

(b) Latijnsche Bijbel in 1486 bij Johan Ansbach in Basel verschenen.

(c) Livre d'heures à l'usage de Rome, te Parijs bij Simon Vostre in het jaar 1498 verschenen. *Perkamentdruk*. De fraaie houtsneden grootendeels in prachtige kleuren en goud.

Paul Lacombe vermeldt een exemplaar op perkament in het museum Condé te Parijs.

Het kostbare boek zit in een antieken band met stokstempels in het midden van het plat, omgeven door gouden sterren. In de hoeken van den band bevinden zich engelenkopjes.

(d) Sjaâr ha-sjamajiem — De poort des hemels. Physica astronomie en metaphysica in de Hebreeuwsche taal door Gerson ben Salomo. Venetië 1547, in 8°.

(f) Misjnajoth. De gepunctueerde, zeer correcte uitgave der „Mondelinge Leer” door den Chacham Menasseh ben Israël. In 1646 te Amsterdam, bij Joseph ben Israël, verschenen.

(g) Menasseh ben Israel's complete uitgave van den Conciliador, waarin hij de

---

schijnbaar tegenstrijdige plaatsen in de H.S. tracht met elkaar in overeenstemming te brengen. Het eerste deel verscheen voor het eerst in 1632 te Frankfurt am Main, het 4e en laatste deel bij den zoon van Menasseh ben Israel (Samuel Sueyro) in het jaar 1651.

(h) Sendtbrief in Forme v. Supplicatie aen die coninclyke Majesteit van Spaenien. . . . . Delft 1574. — Volgens Knuttel niet in de Kon. Bibliotheek.

(j) 'T gulden Boeck van het Leven ende Seyndtbrieven van den welsprekenden orateur ende Keyzer Marcus Aurelius . . . . . Amstelredam, bij Cornelis Claeszoon, 1589.

(k) Placcaet bij 't welck alle Goude Spetien gereduceert ende wederom gestelt worden op den voet ende nae de Evaluatie van den Jaere 1622 . . . . . 's Hage 1633.

(l) Placcaet van de Hooge ende Moge Heeren Staten Generaal der vereenighde Nederlanden op de provisioneele tolerantie van den cours van den gelde . . . . . 's Graven-Haghe, bij Hillebrandt Jacobsz, 1620.

(m) Europa tot slavin gemaect soo Engelandt niet haer Boeyen breeckt. Uit het Frans vertaelt, Ceulen 1677.

Wij besluiten dit opstel met den wensch, dat de heer Van Dam het voorrecht moge hebben om de plannen, die hij ten opzichte zijner bibliotheek in jongere jaren gekoesterd heeft, op rijperen leeftijd tot uitvoering te mogen brengen.

